

वर्ष : १७ आंक : ९

डिसेंबर १९९०

मोल रु. ४-००

डिसेंबर १९९०

वर्स १७ वें

आंक ९

वर्सुकी पटी : रु. ४०-००

किरकोळ आंक : रु. ४-००

हया आंकांत

- नदर संपादप्याची
- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार :
- सुराज्या खातीर : रवीन्द्र केळेकार
- गुड्डो : महादेव नाडकर्णी
- सातजण मावळ्यांलो भाचो : महाबळेश्वर सैल
- इतिहासाचीं पानां : काकासायबांल्यो चिटी
- साहित्य-नियाळ : नागेश करमली
- कवीत : शंकर रामाणी, भालचंद्र गांवकार, परेश नरेन्द्र कामत, रमेश घ. लाड

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

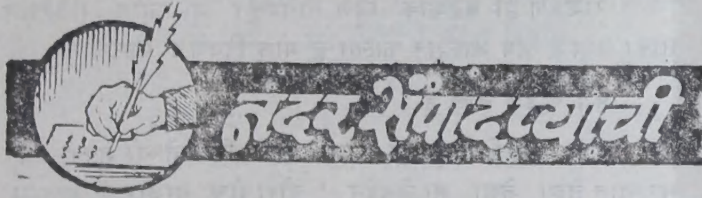
सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाड्डोळ, गोंय
४०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

चोरांचो बाजार

अेक सरकार सत्येर हाडलें. तें भ्रश्ट जालां म्हळें, अुडयलें. दुसरें हाडलें. तेंवूय भ्रश्ट जालां म्हळें, अुडयलें. तिसरें हाडलें. तेंवूय तसलेंच म्हळें, अुडयलें. हो धंदो आमी कितलो तेंप करीत रावतले ?

आयिल्लें सरकार भ्रश्ट कित्याक जाता हाचो विचार केन्नाच करचे नात ?

पयर अेकलो नवें सरकार हाडुंया म्हणटालो. कसलें ? तर खंय स्वच्छ. म्हाका हांसूक आयलें. म्हळें ' तुगेलें हें स्वच्छ सरकार भ्रश्ट जावचें ना हाचें खरेपण आसा व्हय तुका ? '

म्हणूक लागलो, 'हय.'

म्हळें, ' येदोळ म्हाका हांसूक आयिल्लें. आतां म्हाका तुजी

काकुळट दिसता... बांयंतलेंच अुदक म्हेळें जालां. तुजे कळमुलेंत निर्मळ अुदक कशें येतलें ? '

' म्हळचार ? आमचो पुराय समाजूच भ्रश्ट जाला, अशें तुका म्हणपाचें आसा काय कितें ? ' ताणे विचारलें.

म्हळें, ' ना. समाजांत बुद्धिमान लोक जायते आसात. चारित्र्यवानूय तितलेच आसात. पुणून ... '

' पुणून कितें ? '

' जाच्या हातांत तोणको आसा ताका तोणक्यान कितें करूं येता तें खबर आसा. जाचेकडेन दुडू आसा ताका दुडवांनी केदे चमत्कार करूंक येतात, तें खबर आसा. तशें, जाचेकडेन बुद्द आसा ताका बुद्दीन कितें करूं येता तें खबर आसा व्हय ? ना. चारित्र्यवानाकूय चारित्र्यान कितें घडोवन हाडूं येता, तें खबर ना. तोणके-काराचो तोणक्याचेर, दुडवांकाराचो दुडवांचेर विस्वास तसो बुद्धिमानाचो बुद्धिचेर विस्वास ना. चारित्र्यवानाचो चारित्र्याचेर ना हे लोक सज्जन-वा म्हणुंया दुबळे पूण समाजांतले बुद्धिमान आनी चारित्र्यवान जे मेरेन दुबळे अुरतले तेमेरेन सरकारां कितलीय बदलात, परिस्थितींत बदल जावपाचो ना. अेक सरकार वतलें,

दुसरें येतलें. तें वतलें. तिसरें येतलें. परिस्थिती मात तशीच अुरतली. पयलीं आशिल्ली तशीच. ती बदलूंक जाय.

ही जाप दिवन हांवें म्हळें, 'सरकारां बदलपाचो धंदो म्हजे पिळगेनूय अेका काळार केल्लो. आमचें अदे' आयुश्य ह्याच वावरांत खर्चलां. म्हजेंच सांगचें जाय्यार, फिरंग्यां तेंपार हांव अेकूच खेपे बंदखणींत पावलां. स्वराज्यांत पंचवीस खेपे पावलां. आतां दिसपाक लागलां, बंदखणींत गेल्ल्याचें सुख आमकां मेळ्ळें, आपणाले लागणुकेक जगिल्ल्यांची धादोसकायूय आमकां भोगली. परिस्थितीचेर मात आमी कसलोच प्रभाव घालूंक पावले नात... आमचे मोटारिचें अिजिनूच मोडलां. ड्रायवर बदलून कितें जावपाचें आसा? अिजिन सारकें करूंक जाय. थंय आमचें कोणाचेंच लक्ष वचना... भिकाऱ्याक भीक घाली म्हण दान केल्ल्याची धादोसकाय भोगत. जे परिस्थितीक लागून भिकारी जल्मा येतात ती परिस्थिती बदलना. अेकाद्र्या अन्याया आड आमी असुळ्ळे म्हण असुळ्ळेल्याची धादोसकाय भोगत, अन्याय जल्माक घालतले परिस्थितींत बदल घडून येवपाचो ना.

आमची व्युरोक्रसीच भ्रश्ट जाल्या. तिच्याच हातांत सत्या आसा हें आमकां केन्ना कळ्ळें ना. सरकार तीच चलयता. लोकांचेरूय तिचोच शेक चलता आनी तुमच्या आमदारांचेरूय तिचो शेक चलता. तुमच्या मंत्र्यांकूय तिचेरूच निवून रावचें पडटा... गोंयांत जाल्यार चीफ मिनिस्टरापरस चीफ सेक्रेटरीच व्हड ज'वन बसला. खंयचेंय नवें सरकार आदल्या सरकारा सारकेंच 'जाता' तें हे खातीर. सरकाराचें हें जें थीर आंग तें तुमच्या मंत्र्यांच्याय हातांत ना, लोकांच्याय हातांत ना.

अुपाय? राजकर्ण ही अळशीक म्हण जे ताचे पसून कुशीक रावल्यात त्या आमच्या बुद्धिमान आनी चारित्र्यवान लोकांनी राजकर्णांत पडूंक जाय होच अेक आसा. तांणी समाजाचेर आपणालो प्रभाव घालूंक जाय. कोणाच्याय हातांत आमी राज्य वचूंक दिवचे नात म्हणपाचो तरी नितश्य तांणी करूंकूच जाय. तांकां नाका जाल्यार तांणी आमदार मंत्री जावचें न्हय. पूणून आमदार मंत्री कोणे जावचें हाची जतनाय तांणी घेवूंकूच जाय

आतां मेरेन आमी दुश्ट पाड्या लोकांआड झुजले. आतां बऱ्या लोकां आड आमी झुजूंक जाय. समाजांतले बरे लोक दुबळेपणान कडेक रावतात तेन्ना पाड्या, दुश्ट लोकांची धुमशेणां आपशींच वाडटात. पाड्या लोकांच्या दुश्टपणापरस बऱ्या लोकांचीं दुबळेपणां आमकां भुजल्यांत. म्हारग पडल्यांत.

मिठानूच आपणाली खासाण सोडल्या. ताका खार करपाक आतां खंय घेवन वचपाचें, होच खरो प्रस्न आयज आमचे मुखार अुबो आसा.

अितलें सांगून हांवें ताका अेक काणी सांगली-

अेका राज्यांत अेक बरो मनीस रावतालो. आपूण आनी आपणालें काम, हाचे भायर तो कित्यांत पडनाशिल्लो. तो कसलेच 'भानगगीत'त पडना म्हणूनच जावंचे, भोंवतणचो लोक ताका

बरो मनीस म्हण वळखताले.

अेक दीस राजान आपणाल्या राज्यांतल्या शेतकामत्यांक छळपाक सुरवात केली. हाका ती खबर कोणे सांगली. ती आयकतकूच तो म्हणपाक लागलो, 'शी. राजान अशें करपाचें न्हय. चूक ताची. गरीब दुवळे लोक हे. तांकां छळप न्हय. पुणून... म्हाका कितें लागता? शेतकामत्यांचो आसतलो कोणूय केवारी. तो पळोवन घेत.' अशें म्हणून तो वोगी रावलो.

कांय दिसांनी राजान गिरेस्तांचेर हात घालो. अेकल्याचेर धाड घाली. ताका धरलो. दुसऱ्याक धरून बंदखणींत घालो. तिसऱ्याक दंड फर्मायलो.

'शी. शी. शी.' हाच्या तोंडांतल्यान अुतरां फुटलीं. 'अन्याय हो. राजान अशें करपाचें न्हय... पुणून, आमकां कितें लागता? गिरेस्त लोक हे. कोणाक 'धरतकूच' ते 'सुट्टले' हें आमचे परस तेच बरे जाणात. अशें म्हणून, हेय खेपे तो 'अलिप्त' रावलो.

कांय दीस गेले. गरीब आनी गिरेस्त दोगांकूय चिड्डन जाले अुपरांत राजान मदल्या वर्गांतल्या लोकांक छळपाक सुरवात केली. 'शी... अन्यायाचो कळस जालो' हाणे म्हळें, 'हो अन्याय राजाक पचपाचो ना. 'अशें म्हणून हेय खेपे तो म्हाका कितें लागता?' म्हणून राजकर्णापसून कडेक रावलो.

करतां करतां राजान अेक दीस हाकाच धरून व्हेलो. आनी बंदखणींत घालो. हाणे आकांत केलो. 'धांवात रे... राजाचे अन्याय हाता भायर गेले' म्हण लोकांक पोटातिडकीन आधाराखातीर ताणे अुलो मारलो.

कोणच आधाराक आयलो ना. कोण येतलो आशिल्लो? राजान सगळ्यांक पयलींच निर्वीय करून अुडयल्ले!

राजकर्ण ही अळशीक म्हण ताचेपसून जे पयस रावल्यात तांकां आयज न्हय जाल्यार फाल्या हें मोल दिवचेंच पडटलें.

केदें व्हडलें मोल हें!

आमच्या अितिहासांत जेन्ना जेन्ना विघटनेच्यो शक्ती वयर सरल्यात तेन्ना तेन्ना सगळेकडेन 'चोरांचोच बाजार' मातला. तेन्ना तेन्ना बरे लोक कडेकूच रावल्यात आनी तांकां हेंच मोल दिवचें पडलां.

हे मुखार आमचे पिळगेन चलयल्ल्यो तसल्यो चळवळी चलोवन अुपकारा पडपाचें ना. आतां सरकारां बदलपाच्यो न्हय, समाज बदलपाच्यो चळवळी चलूंक जाय.

जयप्रकाश म्हणटाले, गांवां गांवांनी सज्जनांक संगठीत करून जागरूक 'लोक समित्यो' अुब्यो करात आनी लोकांच्या 'प्रतिनिधी' च्या हातांत गेल्लें राजकर्ण खासा 'लोकांच्या' हातांत हाडून दियात. तरूच भ्रश्ट सरकारां येवंक पावची नात आनी व्युरोक्रतीय भ्रश्टाचार करूंक पावची ना. भ्रश्टाचार करपाचें काळिजूच कोणाक जावचें ना.

० ० ०

आशीर्वाद काय स्त्राप ?

अेक कथा वाचिल्ली-

अेकलो राजा आसता. तागेली अेक आवडटी राणी मरता. राजा दुखांत पडटा. दुखांतल्यान वयर सरपा खातीर तो तिगेत्या थड्याचेर अेक स्मारक अुबारता. ताजमहाला परसूय सुंदर स्मारक अुबें करतलों म्हूण पेडटा. देश विदेशांतल्यान कारागीर घेवन येता. प्रजेचेर कर बसयता. पयसो अुबो करना. शेंकड्यांनी लोकांक कामाक लायता. अेक, दोन, तीन करीत करीत वीस वर्सां खर्चून अेक दिव्य-भव्य स्मारक अुबें करता. वीस वर्सां राजा दुसरें कितेंच करिना. फकत ह्या स्मारकाचेरूच नदर लावन बसून रावता.

स्मारक बांदून जातकूच तो हेर राजांक तें पळोवपाक आपयता. सगळे 'वा... वा... सुंदर... ताजमहाला परसूय सुंदर' म्हूण स्मारकाची तुस्त करतात.

राजा खोशी जाता.

अेक दीस अवचीत राजाक दिसता-

स्मारक सुंदर जालां खरें. दिश्ट लागपा सारकें जालां हेंवूय खरें. पुणून अितल्या ह्या सुंदर स्मारकांत तें थडें सोबना. सामकें वि-श्री दिसता.

तो रोखडोच कारागिरांक आपोवन सांगता, 'हें थडें काडून अुडयात. ह्या थड्याक लागून स्मारकाची सोब वता.'

आनी कारागीर थडें काडून अुडयतात.

पुंडलीक नायका सारकेले नाटककार कोंकणी नाटकां नाटकुल्यांच्या मळार देवूक नाशिल्ले त्या वेळार कोंकळांतले भुरगे कोंकणी नाटकां नाटकुलीं सोदपाक येताले. 'चवथीचो चन्द्र' आनी 'मोगाचें लग्न' तांच्या हातांत कितलीं वर्सां आमी दितले आशिल्ले ? अेक दीस अेकल्यान 'कावळे' म्हूण अेक मराठी नाटकुलें हाडून तेंकयलें आनी म्हळें, 'हाचें कोंकणी करून दियात.'

कोंकणीच्या ह्या दैन्याची आमकां लज दिसपाक लागली आनी आमी मुम्बयच्यान गुजराती भाशेंतली कांय नाटकुलीं घेवन आयले. तांचीं रूपांतरां सुरू केलीं तांतूंत 'रुख' नांवाचें अेक नाटकुलें आसा.

ताचीय मॅसेज वयर दिल्या ते कथे सारकीच.

मनीस खंयचे तरी अेके अुदात्त प्रेरणेन भाळून वता आनी खंयचें तरी अेक दिव्य भव्य काम आंगार घेता काम सुरू जातकूच तो तातूंत अितलो घुसपून वता की जे मूळ प्रेरणेन कामाक लागिल्लो तो प्रेरणाच तो विसरता आनी वयले कथेंतल्या राजा भाशेन तो ज्या थड्याचेर स्मारक अुबें करूंक भायर सरिल्लो तें थडेंच काडून भायर मारता.

'विकासा'च्या नांवा खाला गोंयांत स्वराज्य मेळत पसून जीं कामां चल्त्यांत तातुंतूय हेंच घडून आयलां. जाचे खातीर हो विकास जावंक जाय आशिल्लो ताकाच- म्हळ्यार मुदलच्या गोंयकाराकूच- ह्या विकासान भिरकावन भायर मारला. विकास 'कोणाचो' जावंक जाय आशिल्लो ? 'गोंयकाराचो'. गोंयकारां मदलो जो

सगळ्यांत चड फाटीं पडला, चड चिड्डला, चड नांगवला, फटवला ताका दोळ्यां मुखार दवरून हाका कसलो आधार दिल्यार तो वयर सरतलो हाचो विचार करून विकासाची आंखणी जावंक जाय आशिल्ली. ताची अर्थीक समाजीक 'परिस्थिती' कसले कायदे केल्यार 'मुदरतली' हाचो विचार करून तसले कायदे करूंक जाय आशिल्ले.

आमच्या 'विकासा'ची खरी 'बुन्याद' ही आशिल्ली हे बुन्यादीचेर आमचें लक्ष केन्दीत जाल्लें, ती चट्ट करपाखातीर आमी वावुरलेले जाल्यार हेर गोंयकारांचो विकास कसो करचो हेंवूय आमकां स्पश्ट बरें समजतलें आशिल्लें.

स्वतंत्र गोंयच्या पुर्ननिमाणाची हीच खरी दिशा आशिल्ली.

गोंयचो विकास म्हळ्यार गोंयकारांचो विकास हो विकासाचो अर्थ नाशिल्लो जाल्यार ताचे फाटल्यान कोण लागतलो आशिल्लो ?

धरंया, आमच्या गांवांत अेक कोण बाबुसो नांवाचो मनीस आसा. ताची अेक ल्हानशी खोंप आसा. थोडी जमीन ताचेकडेन आसा. तो कश्ट करता, थोडें भोव जोडटा, पुणून-

गरिबांतूच मोडटा.

आतां ह्या बाबुशाचो 'विकास' कसो घडोवन हाडप ? ताचे कडेन आशिल्ली जमीन ताका पावना अशी आसत जाल्यार आनीक थोडी जमीन ताका दिवन, जमीन खणपाक ताचे कडेन कुदळ, नांगर, जोत नासत जाल्यार ताका सोंपेपणान कुदळ, नांगर, जोत मेळटा अशी वेवस्ता करून, जमीन ओली दवरपाक ताका अुदक मेळटा अशी माणी करून, ताच्या कश्टाचें फळ दुसरो कोण व्हरता जाल्यार ताच्या दावकुलांतलो ताका सोडोवन. ताचो 'विकास' हेच वाटेन जावं येता.

पुणून, धरंया, तो रावता ते वोंपींत आमी अेका सरदारजीक हाडून बसयलो, ताका थंय अेक 'फॅक्टरी' काडपाक आधार दिलो आनी हे फॅक्टरींत लाखांनी रुपये 'गुंतयले.' आनी बाबुशाक बावड्याक ती खोंप सोडून पणजे मडगांवां वचून 'हमाली' करची पडली जाल्यार बाबुशाचो 'विकास' जालो अशें म्हणूं येत व्हय ?

बाबुशाचो विकास म्हळ्यार बाबुशाचो विकास. बाबुगे रावतालो ते खोंपीचेर आतां बंगलो बांदून रावूंक लागिल्ल्या सरदारजीचो विकास हाका बाबुशाचो विकास म्हणूंक येवपाचो ना.

आयज विकासाच्या नांवान गोंयांत चल्तां तें हें- बाबुशाचे सुवातेर नरेन्द्राल सिंग येवन रावला. (वा म्हणुंया, कोण अेकलो मुदलियार वा आठवले येवन रावला) आनी बाबुशाक तांणी रस्त्यार अुडयला.

गोंयच्या विकासांत बाबुशाची, सूर्याची, विठ्ठलाची, शांवाची वा आन्तोन्, पेद्रू, बस्त्यांव, जुझेची भागीदारी (participation) जाय. तरूच ताका गोंयचो विकास म्हणूं येतलो.

आयज विकास चल्ता तो हे दिकेन चल्ता व्हय ?

आमी खंय आशिल्ले, खंय वचूंक भायर सरल्यात, खंय

पावल्यात हाचें स्पष्ट चित्र आमच्या राज्यकर्त्या मुखारूय ना. लोकांमुखारूय ना. आशिल्लें जाल्यार बिलांचो कारखानो गोंयांत येवंचो नाशिल्लो. सिबा कारखानो येवंचो नाशिल्लो. आनी आतां वाट चलूंक लागिल्लो नायलॉनचो कारखानोय येवंक भायर सरचो नाशिल्लो.

विकास म्हळ्यार खरेपणानशीं आशीर्वाद जावंक जाय आशिल्लो. तो आतां स्राप जावन पडला.

• • •

हेंवूय काम कोंकणी भक्ताचें

काश्मिरचो प्रस्न हो फकत काश्मिरी लोकांचो काय पुराय भारतवर्षाचो ? पंजाबचो प्रस्न फकत पंजाबी लोकांचो काय पुराय देशाचो ?

गोंय मेकळें जावंक नाशिल्लें. ते मुस्तींत गोंयांत ' पुर्तुगेजां आड गोंयकारांनीच झुजूंक जाय ' अशें कोणूय म्हणटाले तेन्ना त्रिस्तांवां सारकेले आमचे राष्ट्रवादी फुडारी तांचेर असळटाले आनी विचारताले, 'गोंयचो प्रस्न हो फकत गोंयकारांचो काय पुराय भारताचो ?'

आयज हेच तरेचो दुसरो अंक प्रस्न आमचे मुखार अपुरासला-

आमच्या शेजारच्या केरी गांवांत थापरगचो अंक (नायलोनचो) कारखानो येता. येता म्हळ्यार येताच येता. ताचो आतां विरोध कोणे करपाचो ? फकत केरींतल्या लोकांनी ? कारखान्याच्या रुपान जें संकश्ट कोंसळ्ळां तें फकत केरीचेर कोंसळ्ळां काय पुराय गोंयचेर कोंसळ्ळां ?

जाल्यार, मागीर, ताचो विरोध करपाक फकत केरीचेच लोक मुखार सरल्यात तें कितलेंसो समा म्हणूं येता ? हेरांक कोणक कांयच लागना ? हेर कोणूच ताचे आड कित्याक अुलयनात ?

राजकी फुडाऱ्यांचेर शिणपांत अर्थ ना. ते चडशे सगळे थापरगचे भाव, बापोलभाव, तिपोलभाव, वा म्हणुंया, थापरगचे भागीदार.

पुणून गोंय आमी फकत राजकी फुडाऱ्यांक काडून दिवंक ना. गोंयांत गोंयचो हुसको आशिल्ले दुसरे जायते जाण आसात. गोंयचो सगळ्यांत चड हुसको कोंकणी भक्तांक आसा असो आमचो भावार्त. तांकां ह्या संकश्टाचें कांयच लागना ?

आमचें-कोंकणी भक्तांचें अंक चुकता. आमकां फकत कोंकणी भासूच लागता. कोंकणी साहित्यूच लागता. आमी चळवळी केल्यो जाल्यार भाशेच्योच करतात. भाशे खातिरूच करतात.

हेर कितेंच आमी आमका लावन घेनात.

भास, साहित्य, सगळें म्हत्वाचें. दुबावूच ना. पुणून भास अुलोवपी लोकूच जर गोंयचो ना जालो जाल्यार...

तुर्ताक ' विकास 'च्या नांवान गोंयांत जें कितें चल्लां तें गोंयांतल्यान गोंयकारांक ना करपाचें काम. कांयच न्हय जाल्यार,

तांकां अल्पसंख्य करून तरी अुडोवपाचें काम.

आमकां फकत भास आनी साहित्य पुटवपाचें ना. हेरूय गजालिनी आमकां लक्ष घाल्चें पडटलें.

नायलोनच्या कारखान्या आड फकत केरींतले तरणाटे झुजतात हाची आमकां लज दिसूंक जाय आनी आमी ह्या झुजांत भाशे खातीर वावुरलेले तितलेच पोटतिडकीत पडून वावरूंक जाय. पुराय गोंयच्या कोंकणी भक्तांनी रान अुठोवन हे कारखानो केरीतच न्हय तर गोंयांत खंयच येवचो ना अशें करून दाखोवंक जाय. ह्याच अेका कारखान्या आड न्हय, हे तरेच्या सगळ्या कारखान्यां आड आमीच हड्ड्याचें कोट करून अुबे रावूंक जाय.

कोंकणी-भक्तांक जाग येत व्हय ? येवंक जाय. ना जाल्यार ते आपणाले लागणुकेक चुकतले आनी ' आमगेले म्हालगडे फकत कविता बरोवपांत गुल्ल अुरले, गोंय ना जाता तें मोन्यांनी पळेत रावले ' अशे तरेचे शोण आमचे पुन नातू काडपाक लागतले, तें आयकुपाची तयारी तरी आमी दवरूंक जाय.

गोंय मेकळें जालां त्या वेळार भारताच्या नकशावयलें ताचें नांवनिशाण लेगीत पुसून अुडोवपाक कांय आसुरी शक्ती मुखार सरिल्ल्यो. त्यावेळार कोंकणी-भक्तूच तांकां ' जाग्यार हाडपाक ' हड्ड्याचें कोट करून झुजिल्ले. आयजूय त्योच आसुरी शक्ती ' विकास 'च्या नांवान दुसरे तरेन गोंय आनी गोंयकार हांकां ना करपाक भायर सरल्यात. हांकांय ' जाग्यार हाडपाचें ' काम कोंकणी भक्तांचें. चडशें तांचेंच. पुणून-

मिठूच अळणी जालें जाल्यार ताका खार करपाक खंय घेवन वचपाचें ?

कान्तेमिर मोन्तेर

मोन्तेरक आमी पळोवंक नाशिल्लो. गोंयचे राजकी माचये ताची ' येन्टी ' जाली ती आमच्या राष्ट्रवादी भावांनी नवगर हवेली घेतली ते अुपरांत. त्या वेळार आमी वर्ध्यांक.

तरी आसतना, थंय लेगीत कोणेंय ताचें नांव काडिना फुडें काळजांत खप्प जातालें. येदो ताचो धेक आशिल्लो. कितल्या लोकांक ताणे धरून भितर घाल्ले. कितल्या लोकांक पेटिल्ले. कितल्या लोकांक जिते मारिल्ले. कितल्या लोकांच्या प्रेतांचेर तो नाचिल्लो- कोंत आनी हिशोब ना.

' मोन्तेर आयला ' अशें म्हळ्यार आयज लेगीत आमचे स्वातंत्र्य सैनीक कच्च करून आंग काडटले- येदो राखेस आशिल्लो तो.

अजाप म्हळ्यार, हो राखेस अत्यंत देखणो ' आशिल्लो. आमच्या स्वातंत्र्य संग्रामांत पडिल्ल्या कांय चलयोंक ताणे ' पिशेंय ' लायिल्लें ! अेकलेन तर ताचें नांव घेनासतना आगणाले आत्मकथेंत मेकळेपणान हें कबूल्य केलां.

वर्धा, दिल्ली, मुम्बय करून १९५९ चे अखेरेन आमी गोंयांत आयले तेन्ना मोन्तेर गोंयांत नाशिल्लो. ताचें ' अती ' जालें म्हूण

तेन्नाचो कोमान्दास्त पिन्तु ब्राझ हाणे ताका बडतर्फे करून पुर्तुगालाक रवाना केल्लो.

तो वनकूच गोंय मेकळो स्वास घेवपाक लागिल्लें. आमी हें गोंय पळेलो, अणभवलां.

अितल्यान मोन्तैरीचें अवतार कार्य सोंपलें अशें आमी मानिल्लें.

पयर अक पुस्तक आमकां वाचूक मेळ्ळें. 'अुम्बेर्तु देल्गादु-आस्सामिनातु द अूं यिरॉय' ह्या नांवाचें. पुर्तुगेज भाशेंतलें. पुर्तुगालाच्या राष्ट्रपती पदा खातीर सालाझारान मदीं वेंचणुकेचो अक 'फास' केल्लो. हे वेंचणुकेंत सरकारी अमेदवारा आड लोकांनी आपणालो अमेदवार म्हूण जेनेराल अुम्बेर्तु देल्गाद हाका अुबो केल्लो. सालाझाराचे राजवटींत फौजेंतल्या अेका मनशाक जितलेय मान-भौमान, पदव्यो, अधिकार मेळूं येताले तितलेय देल्गादाक मेळिल्ले. असलो हो आपणालोच मनीस आपणा आड गेल्लो पळोवन सालाझाराची न्हीद खळ्ळी. ताणे पुर्तुगालांत अशी कितें परिस्थिती अुबो केली ती देल्गादाक ब्राझिलाक पळून वचचें पडलें.

सालाझारा आड वावुरपी पुर्तुगेज राष्ट्रवाद्यांचे कितलेशे पंगड पुर्तुगाला भायर फ्रांसाक, रोमाक, आल्जेरियांत तळ ठोकून बशिल्ले. तांकां अक 'हिरो' मेळ्ळो. ते सगळे देल्गादा फाटल्यान रावले.

सालाझाराक हें सोंसलें ना. ताणे देल्गादाचो 'कांटो काडपाचें' काम PIDE कडेन सोंपयलें. 'पीदि' हें हिटलराच्या 'गेस्टापो' सारकें सालाझाराचें अक पोलीस-संगठन. देल्गादाची हत्या करपाचें काम हे संगठनेन आंगार घेतलें. आनी तें ज्या तिगां-चवगां 'आजेन्ती' कडेन सोंपयले तांच्यांत अक काझेमिरु मोन्तैर आशिल्लो.

'पीदि'चे कांय लोक सालाझार विरोधी पंगडांनी भितर सरले. कांय वर्सां तरांतरांचीं कारस्थानां करून ते देल्गादा भोंवतणी अकठांय जाले. 'तूं पुर्तुगालांत यो. सगळी पुर्तुगेज फौज सालाझाराक अुडोवंक तयार आसा. तुजीज वाट ती पळेता' अशें ताका सांगून ते देल्गादाक अक दोस पुर्तुगालाचे सरादी वयल्या स्पेनांतल्या वाटारांतल्या अेका गांवांत घेवन गेले. 'तुका मेळभाक सगळे थंय येतले' अशें सांगून ताका फटयलो आनी देल्गाद फटवलो. तो त्या गांवांत गेलो आनी-

थंय 'पीदि'च्या लोकांनी ताका गुळयो घालून मारलो. प्रत्यक्ष गुळयो घालपाचें काम काझेमिरु मोन्तैरीन केल्लें.

मोन्तैरीचें अवतारकार्य सोंपूंक नाशिल्लें !

ह्या पुस्तकांत मोन्तैरीचो फोटो आसा. तो पळेनाफुडें आमच्या तोंडांतल्यान अुतरां फुटलीं, 'आरेच्या ! ह्या मनशाक आमी फोंड्यां पळेल्लो ! पुणून त्या वेळार तो अुपरांतचो 'आर्जेत' मोन्तैर नाशिल्लो.'

आतां मनांत अक अित्सा जागो जाल्या-

ह्या मनशाचीं सगळीं पातकां अेकठांय करून ताचें अक ब्यक्ति-चित्र बरोवन काडूंक जाय. ते खातीर जांजी ताचे कडल्यान मार खाला, त्राप सोंसल्यात तांचो आधार मेळूंक जाय. मेळत न्हय ? असल्या अेका पुस्तकाची गरज आसा. आमचे स्वातंत्र्य सैनीक कसल्या कसल्या अुज्यांतल्यान भाजून भायर सरल्यात हाचो अदमास येतलो.

आमच्या अितिहासाचें अक म्हत्वाचें पान हें.

अक मुजरत सांगपाचें.

ज्या पुर्तुगेज पुस्तकाचो वयर अुल्लेख केला तें 'म्हाका मातशें वाचूक मेळत ?' अशें कोणेंच आमकां विचारचें न्हय. हरशीय जाल्यार भायर गेल्लीं पुस्तकां परतीं येतात. आमचें अेकूय येवंक ना. आनी हें पुस्तक तर हांगा मेळय ना. पुर्तुगालासावन मागोवन हाडचें. मेळटलें.

अमिता सुर्लकार

येदेंशें भुरगें अुमेदीन भरिल्लें. दूदसागर पळोवपाक गेल्लें. निसरलें, पडलें आनी गेलें.

वतना बविताकूय घेवन गेलें.

कोणाक दुशण दिवपाचें ?

मर्ण सगळ्यांक येता. येवंकूय जाय. ना जाल्यार जिविताक अर्थूष अुरचो ना. पुणून तें खंयचेय पिरायेर येवचें ? जाचें जिवीत अजून सुरू लेगीत जावंक ना, जाणे अजून कितेंच सारकें पळोवंक ना, अणभवूंक ना, ताकाच ताणे घेवन वचचें ?

असल्या प्रसंगार मर्ण क्रूर दिसता. ताची तिडक मारता. ताचे कडेन झगडचेंशें दिसता.

अमिता ताच्या घरच्या लोकां अितलेंच आमचें. नातीं सगळीं रगताचींच आसतात अशें ना. रगताचीं न्हय, तींच नातीं दाट आसतात. अमिता हे तरेन आमच्या नात्यांतलें. ताच्या घरच्या लोकांचीं दुकां सगळे पुसतले. आमची कोण पुसतलो ?

- [] -

- मनशाचें भायलें रूप वेगळें. भितरलें वेगळें.

भायलें अक वांटो, भितरलें णव.

देखून तो दिसता ताचे वयल्यान न्हय, भितरल्यान तो जो लिपून रावला ताका वळखूंक जाय.

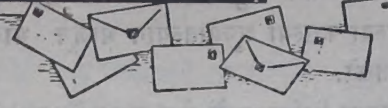
तेन्नाच तो कोण तें समजता.

- मनीस खंयच्याय विशयाचो केदोय जाणकार आसूं.

आपूण त्या विशयाचें जाणां ताच्याकूय नकळ तें चड, ही जाणवीक ताच्यांत आसूंक जाय.

म्हणटकूच, ताच्यांत नमळाय येतली आनी ती ताच्या गिन्यानाक ओप चडयतली.

वाचपी कळयतात....

भौ. संपादक 'जाग'

'जागा'च्या फाटल्या सप्टेंबराच्या आंकांत तुमी म्हज्या 'सुरबुस काणयो' आनी 'इसापाच्यो काणयो' (पयलो वांटो) ह्या दोन पुस्तकांचेर विस्तृत परीक्षण बरयलां. हांव तुमचो भौ उपकारी. म्हजीं पुस्तकां खूब लोकांच्या हातांत पावल्यांत. पूण तांतल्या कितल्या जाणानीं तीं वाचल्यां आसत हाचो म्हाका दुबाव आसा. आमकां कोंकणी वाचूंक येना आनी कविता आमकां आवडनात अशें कोणे कोणें हाका पुस्तक घेतना म्हळ्ळें. तुका, नाका कशें म्हणटलों, म्हणून घेतां, अशेंय म्हजेर उपकाराचें वजें दवरून मखलाशी केल्ली. इतलेंच न्हय, उपरान्त उजवाडायिल्लीं म्हजीं पुस्तकां त्याच गिरायकांकडेन घेवन गेल्ल्या वेळार, 'आरे, तुजें तें महाभारत घेतिल्लें तें तशेंच पडलां. कोण ताका हात लायना आनी पुस्तकां घेवन कितें पुजेक लावंचेलीं? रागार जावं नाका.' अशें म्हणून म्हाका परतिल्लो. तरी आसतना हांव निबरमुडो जावन पुस्तकां उजवाडायत आसां आनी गांवोगांव भोंवत आसां. कितें करतलों!

परीक्षणकर्त्यान सुर्वेकच 'तांणी हीं पुस्तकां जायते आदीं म्हळ्यार ३५ एक वर्सां आदीं बरयल्लीं' अशें जें म्हळां तें खरें न्हय. फकत 'सुरबुस काणयो' हें एकच पुस्तक तेन्ना बरयल्लें. तेन्ना मुंबय आमी कोंकणी भाशा मंडळाचे जायते वांगडी दाबुलाक मदीं मदीं जमून सभा भरयताले आनी कोंकणीचे उदरगतीखातीर करचेल्या कामाविशीं भासाभास करताले. एके सभेंत कोंकणीची पाठ्यपुस्तकां करपाचो विशय आयलो आनी वांगड्यांनी म्हाका अशे तरेचें एक पुस्तक बरोवन काड म्हणून सुचयलें. हांवें 'हां' म्हळें आनी 'सुरबुस काणयांत एकठायिल्ले पाठ बरोवन काडले. कविता करपाच्यो आशिल्ल्यो. पूण फुडें तो विशय फाटीं पडलो. कोणे ताची पर्तून खबर काडली ना. हालीं, म्हळ्यार व्यांयशांत, कोणें कोणें म्हाका म्हळें, 'आरे, तूं एक काम करशी जाल्यार पळे, आमच्या भुरग्यांक कोंकणीत पुस्तकां नात. तूं तें मराठी आता सोड आनी कोंकणीत भुरग्यांखातीर पुस्तकां बरय? हांवें पळेतां म्हळें आनी तेन्ना हांव मदीं मदीं म्हज्या चल्यासरीं गल्फांत रावंक वतालों थंय म्हजी आपजीण आनी महाभारत रामायण हीं पुस्तकां बरोवंक म्हाका संद मेळ्ळी.

तेन्ना म्हजें तीन कडेन रावण जातालें. मुंबय, गोंयां आनी गल्फांत अबुधाबी, दुबाय अरब अमिरतांत. ताका लागून त्या पुस्तकांच्या प्रकाशनाफाटीं लागूंक म्हाका जमनाशिल्लें. गोंयांत पावतकच प्रकाशकाक हांव तिश्टत लायतालों. तो करूंया, करूंया म्हणटालो. रोखडें म्हजें परतें मुंबय वा अबुधाबी वचपाचें जातालें

आनी विशय फाटीं पडटालो. त्या दिसांत टिक्हीचेर 'रामायण' चालू आशिल्लें. म्हजें 'रामायण' तरी बेगीन उजवाडाय म्हणून प्रकाशकालागीं हांव मागतालों. पूण रामायण दर्शन सोंपलें तरी म्हजें पुस्तक, सगली तयारी आसूनय, उजवाडा आयलेंना. अखेरेक हांवें गोंयांतच थाण मांडून रावपाचें थारायलें आनी वाट पळेत दीस धुकलपांत अर्थ ना म्हणपाचें म्हज्या लक्षांत आयलें.

ह्या वेळार टिक्हीचेर 'महाभारत' चालू जाल्लें आतां म्हजें तें पुस्तक पूण उजवाडा येवचें अशी म्हाका उमळशीक लागली. सुदैवान सेवा समितीच्या पालवान तें उजवाडा येवंक पावलें आनी म्हजी वाट मेकळी जाली. तेन्नाच्यान हावेंच आतां पुस्तकां उजवाडावपाक माथें मारलां आनी अव्यापारेण व्यापाक लागून त्रासांत पडलां. जावं.

परीक्षणकर्त्यान सुरबुस काणयांविशीं बरयतना 'कुत्र्याचो पटो' काणयेविशीं म्हळां, 'कुत्र्याचो पटो हें शिर्शक घेवन मदींच एक संवाद आयला ताचो मात बोध जायना. हो संवाद ह्या काणयांनी येवंक नाकाशिल्लो.'

बोध कित्याक जायना? तातूंत गटखळ कितें आसा? ती एक संवादात्मक काणी. काणयेचें सार, बंदेपणापरस मक्त जीण जायती बरी. मागीर उपास काडचे पडल्यारय पर्वा ना, अशें लांडगो कुत्र्याक सांगतना सुचयता. कुत्र्याच्या गळ्यांतलो पटो ही बंदेपणाची कुरू, हें शिर्शक सुर्वेकच उकतें करता बोध जायना कसे?

पूण म्हाका सगल्यांत वायट दिसलें तें, 'इसापाच्या काणयां' विशीं बरयतना परीक्षणकर्त्यान जें विधान केलां तें. तो म्हणटा,

'लेखकान भुरग्यांक काणयो तालार आनी सुरार म्हणूंक सांगलां खरें पूण त्यो वाचले उपरान्त तातूंत जाय आशिल्ली ती गेयताय दिसून येना.' हें वाचतकच, बरी रुचीक उंडी चघळटना तातूंत फातर मेळटकच ती थुकून उडोवंची पडटा, तशी म्हजी अवस्ता जाली. पुस्तकाचेर बरयल्लें फुडलें सगलें खोसदिणें बरप वेथ कशें ह्या एका विधानाक लागून जालें. गेयता ना कशी?

महाभारत, रामायण आनी इसापाच्या काणयांचे दोन वांटे हीं चारय पुस्तकां कवितेंत आसात. हांवें कविता मुक्त छंदांत आसा म्हळां आसलें तरी ती पूर्ण छंदांतच आसा. नक्कत यमका पुरतो मुक्त छंद. म्हळ्यार यमक सादपाची तकालस घेवंक ना. खंय सहज जमलां थंय थंय यमक आसाच. मात कविना मात्राबद्ध आसा. खंयच त्यो चड उण्यो जावंच्यो न्हय ही जापसालदारकी सांबाळ्ळ्या. प्रत्येक वळींत सोळा मात्रा आसात. चार चार मात्रां उपरान्त आघात आशिल्ल्यान वळीचे चार कुडके जातात. प्रत्येक वळ तालार सुरार म्हणू येता. ताल दादरो. सूरान गावपाक समा दिसत तो राग येवजून त्या रागार सबंद काव्य गावं येता. खासा हांवें जाणकारीन गूणगुणत तें बरयलां. परीक्षणकर्त्याक संगीताचो कान ना काय कितें? घडये नासूये. आसल्यार तो अशें विधान करचो नासलो. तशें कित्याक? हांव म्हणटां तें प्रत्यक्ष गावन दाखोवन सिद्द करपाची म्हजी तयारी आसा. महाभारताची आनी

वें ची क जा य रा ती

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिस्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस बरी वेवस्ता

अॅयर-कंडिशनड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें गोंय ४०३४०१

धनी विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स,

निरंकाल मार्ग, फोंडें गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

Shree Bholanath Saw Mills

✳ Forest Contractors &
Timber Merchants,

✳ Truck Owners & Handling,

✳ Transport Contractors,

Nirankal Road, Ponda-Goa 403401

Phones : Resi. : 291

Offi. : 159

वसंत तुकाराम प्रभु

ट्रकां-धनी आनी प्रगतीशील शेतकामती

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

आमचे कडेन टीपर भाड्याक मेळटात.

The people
to see for

Labels & Cartons

D. M. Nadkarni & Sons

Near Head Post Office

Margao-Goa 403601

Phone : 2268 1

रामायणाची कॅसेट करपाचेंय म्हज्या मनांत आसा. बरो संगीत जाणकार आनी मोवाळ आवाजाचो गायक मेळ्ळ्यार आनी तसो योग आयल्यार हें एक दीस प्रत्यक्षांत आयिल्लें दुबाव घेतल्यांक दिश्टी पडत.

हें मातशें व्हड जालें. पूण उपाय नासलो. घडलें तें सांगपाची गरज दिशिल्ल्यान आनी वाचतल्याचो बुद्दीभेद जावंचो न्हय म्हणून स्पस्ट केल्लें बरें अशें मनांत आयिल्ल्यान थोडीशी उसरांच ही चीट बरयल्या. ती जशाची तशी छापून उपकारांत दवरचें. देव बरें करूं.

— महाबळेश्वर सरदेसाय

शिवोली, बारदेश गोंय.

२५-११-९०

तुमच्या 'आमोरेवयले नुलोवपी खीण' ह्या लेखांतलो पयलो विचार म्हाका भोव आवडलो. कुटुंब कल्याण म्हूण जी यवजण आयज सरसकट चलत्या तिचेकडेन वेगळे नदरेन पळोवपाक तुमचो विचार खुबूच उपकारा पडपा सारको आसा. भुरगीं आळाबंदा येवक जाय ही एक राष्ट्रीय गरज हें आयज कोणय मान्य करीत. पूण त्या कामाक आवयच्या पोटांत जल्माक घाल्ल्या भुरग्याक ती चली जाल्या म्हूण थंयचे थंय मारून उडोवप आनी तेंय

आवय-बापायन दोतोराचो आधार घेवन-म्हळ्यार बारिकसाणेन विचार केल्यार तें एक खूनमारेपण म्हणूंक फाव. पूण ताची जाणीव त्या घोवावायलेक नासता. हीच खरी व्यथा म्हणपाची.

ह्याच संदर्भात हांवें आयकल्ली एका दोतोराची गजाल हांगा सांगीन दिसता. हो दोतोर आमता अभ्योरशनांत 'खाशेलेपण' specialization जोडून आयिल्लो. ताचेलागीं पेशंट येतात तेय त्याच कामाक, म्हणटकच बरें थंय बासठ्ठ आसतलेंच हें सांगची गरज ना. तो तातूंत इनलो संवकळिल्लो आनी संवकळो आसता को पोटांतल्या भुरग्याक ना करपांतच तो आपलें कसब मानता. अश्या वेळार अॅबॉरशन जावन मारिल्ल्या भुरग्याची विवणी कूड जी भायर सरता तिका लेखून खंय तो उद्गार काडटा, 'व्हर आनी बरें करून पूर ताका माडा मुळांत. बेस बरें सारें जातलें माडाक.'

हीं उतरां आसतात एका दोतोराचीं एका मेळ्या मनीस जिवाक लेखून उलयल्लीं. आपणाले भुरगें माडामुळांत सान्याक घालूंक दिवन त्या आवयबापायची जीण कितली कुतार्थ जातली हाचोच जण एकल्यान विचार केलो जाल्यार बरेंच कितें सुदरपाची शक्यताय आसा.

— अविनाश कुड्डीकार

विचारां-धार :

चिनांतल्या पैचींग शारांत आनी ताचे भोंवतणच्या वाटारांत अक लेगीत शेवणें दिश्टी पडलें ना. तें कित्याक, अगड्या नागड्या दोंगरां मजगतीं निर्जन प्रदेशांत आशिल्ल्या ग्रेट वॉला लागसारूय खंयच शेवणें पळोवंक मेळ्ळें ना, बायकुंकूय मेळ्ळें ना. अजापान 'हें अशें कशें' म्हूण विचारलें तेन्ना 'माओच्या सरकारान सगळीं शेवणीं मारून अडयलीं' म्हूण जाप मेळ्ळी.

कित्या खातीर मारून अडयलीं ? तर खंय तीं शेतांत पिकता तें अन्न खातालीं.

हांवें म्हळें, शेवणीं अन्न खातात ताचेकूय चड अन्नाचें नाशें करपी किडीय खातात.

'हें आतां आमच्या लक्षांत आयलां' अशी म्हाका जाप मेळ्ळी.

किडी मारपाक कितें केलें ? डी. डी. टी. सारकीं वखदां मारलीं. परिणाम : पिसोळींय मेलीं. पिसोळीं अका फुलावयल्यान दुसऱ्या फुलार बसतालीं आनी फुलांतलें म्होंव खातां खातां परागण - म्हळचार, पोलिनेशनूय करतालीं. हाका लागून फुलांक फळां जातालीं. पिसोळीं मेल्ल्यान फळांय जायना जालीं.

अमेरिकेन अक खेपे जन्मेजया सारकें अक सर्प-सत्र केलें आनी सगळीं जिवाणीं मारून अडयलीं. परिणाम : हुंदीर वाडले आनी अमेरिकेक नाका-पुरो करून अडोवपाक लागले.

आतां खंय अमेरिका वेगळे वेगळे कडलीं जिवाणीं हाडून तांकां पोसपाक लागल्या. चिनांतूय आतां सरकार वेगळे वेगळे कडलीं शेवणीं हाडून सोडपाक लागलां.

सैमांत अक संतुला आसा-

हुंदीर वाडले जाल्यार तांकां खावपाक दिवोड आसात. माळणां आसात. तरेतरेचीं जिवाणीं आसात. जिवाणीं वाडलीं जाल्यार तांकां गिळपी मुंगसां आसात. सैमांतलो अकान अक जीव सैमाक कितें तरी दीत रावला आनी बदलाक सैमाकडल्यान कितेंय तरी घेतूय आयला. खंयच्याय जिवाची वाड सुमारा भायर जाली जाल्यार ती आळाबंदा हाडपाचें काम सैमांतलोच दुसरो खंयचो जीव करीत आयला. उपकारा पडना असलो अकूय जीव सैमांत ना.

देखून मनशान खंयचोच जीव मारूंक जायना. आमकां जियेवपाचो हक आसा तसो तांकांय आसा. देवान धर्तरी फकत मनशां खातीर निर्मूक ना. तांचेय खातीर निर्मिल्या.

मनीस गिन्यानान शाणो जावपा बदला केन्ना केन्ना कुड्डो जाता आनी सैमाचे संतुलेंतली अक पिडा पयस करता आसतना धा नव्यो पिडा अडो करता.

आमगेल्या म्हालगड्यांनी सैमाचे संतुलेक 'यज्ञचक्र' म्हूण अक नांव दिल्लें आनी हें यज्ञचक्र बरे भाशेन चलत अरचें म्हूण हेर नेमां वांगडा आमकां अके वाटेन गोरक्षेची देख दिल्ली आनी दुसरे वाटेन तुळशीची पुजा करूंक शिकयल्ली.

गोरक्षेंतली गाय ही मोनजातिची प्रतीक आनी तुळस ही वनस्पत-सृश्टीची प्रतीक आशिल्ली. जीव-सृश्ट आनी वनस्पत-सृश्ट हांच्या सांगातांत मनीस जेन्ना जियेवक लागतलो तेन्नाच तो मनीसपणाक धरून जियेतलो.

जाग प्रकाशनाचें

म हा भा र त (२ खंडांत)

अनुसर्जन : रवीन्द्र केळेकार

मेल रु. २५०-००

आमोरे वूयले नुलोवपी खीण

सुराज्या खातीर

— रवीन्द्र केळेकार

सां जचो पासयेक गेल्लो. सदचेवरी.

म्हाड्डोळच्यान मडकय वचपाची अक वाट फुट्टा. हे वाटेन अर्द वर चलत वचचें. दावे वटेन अक म्हाल—म्हातारो रुख दिश्टी पडटा. पन्नास पाअणशें वर्सांचो तरी आसूंक जाय तो. आपणाल्यो खांदयो आयस पयस पातळावन वीत वारो पावस झेलीत तो थंय अुबो आसा. थंय मेरेन वचप, पांच—सान मिणटां थंय अुवें रावप, कान दोळे अुकते दवरून भोंवतणचो वाटार नियाळप आनी प्रसन्न जावन परतप, ही म्हजी कितल्याश्या वर्सांची चाल.

हे चालीक धरून त्या रुखामेरेन पाविल्लो. थंयच वोल्तार अक सुणें मरून पडिल्लें दिश्टी पडलें. हेय वाटेन आतां टूक मोटारी घांवूंक लागल्यात. तांतल्याच अका वाहना पोंदा पडून तें मेळें जावंक जाय.

‘आरेरे ! काकूळट बावड्याची’ अशें म्हणून हांव चुर-चुरलें आनी परतलों.

दुसऱ्याय दिसा तेच वाटेन पासयेक गेल्लो. फर्लांगभर आयल्यान घाणी वट्टाणी मारपाक लागल्यो. सुणें थंयच कुसून पडिल्लें. फकत कावळ्यांनी थोडेंशें कोंचायलें. नाकाक लेंस धरून थोडो वेळ अुबो रावलें आनी हेवटेन तेवटेन पळोवपाक लागलों. म्हळें कोणूय आधाराक मेळ्ळो जाल्यार ओडून खळयेंत अुडयतलों आनी ताच वयल्यान मातो ओडून घेतलों.

अितल्यान सायकलीन अकलो तरणाटो येतालो तो दिश्टी पडलो. हात दाखोवन ताका थांबयलो आनी म्हळें, ‘कालच्यान हें सुणें हांगा पडलां. चल या, आमी दोगूय मेळून ताका हे ते खळयेंत अुडोवंया.’

हें काम सरपंचाचें, आमचें न्हय.’ अशें म्हणून तो सायकलीर चडून गेलो.

• हांव ताची फाट पळेत रावलें.

‘पाड पडू’ अशें म्हणून हांव परतूंक वतालों अितल्यांत अकली गावडी येताली ती दिश्टी पडली. ती लागीं पावसर थंयच अुबो रावलें. लागीं पावताफुडें हांवें तिका म्हळें, ‘हें सुणें हांगाच पडलां. हाका काडून हे ते खळयेंत अुडोवंया ?’ बाबडी घुटमळ्यांत पडली. दुबावान म्हज्या तोंडाकडेन पळेत रावली. म्हळें, ‘हें सुणें हे ते खळयेंत अुडोवंया.’

ते मेरेन वाटेर पडिल्ले चार कागदा कुडके हांवें अकठांय केल्ले. दोन तिच्या हातांत दिले. दोन हांवें घेतले आनी आमी सुण्याक हात घालो. म्हणटासर अक फटफटी पावली. आमकां पळोवन थांबली. फटफटी चलोवपी म्हजो शेजारी. तो आमच्या आधाराक आयलो आनी तो आयला म्हूण फटफटी फाटल्यान बशिल्लो करंजाळकारूय आयलो. चवगांनीय मेळून आमी सुण्याक खळयेंत अुडयलें. गावडेन कांय सुकीं पातां आनी थोडी माती ताचेर ओडून घेतली.

अक सत्कार्य केल्ल्याचे धादोमकायेन हांव घरा परतलों. आनी नीट मान्यांत शॉवरा सकल वचून बसलों.

• म्हजे तकलेंत विचारांचें अक चाक चलपाक लागलें. म्हळें,—वाटेर कुसून पडिल्लें हें सुणें काडपाचें काम खरेपणानशीं कोणाचें आशिल्लें ?

स्वराज्य मेळ्ळें तेन्ना अंग्लंडाचे देखीन आमी आमच्या राज्याक कल्याण—राज्याचें—वेल्फेर स्टेटिचे—रूप दिलें. देखून स्वराज्य मेळत सावन समाज सेवेच्या सगळ्या आंगापांगाचें आमी सरकारीकरण करून अुडयलें. पयलीं शाळा आमी चलयताले. आतां सरकार चलयता. पयलीं आमी गांवागांवा कणकणी वाचन—मंदिरां काडटाले. आतां सरकार काडटा. चल्यांच्यो सोयरिको करपाचें अक काम सोडीत जाल्यार सेवेचें अकूय काम आमच्या हातांत आमी दवरूंक ना. सगळीं कामां सरकारा सुवादीन करून अुडयल्यांत. कल्याण—राज्यांत अशेंच जावपाचें. ह्या राज्यांत सरकार ‘चडांत चड’ चलयपाचें. हें कुसून पडिल्लें सुणें पुरपाचें काम सरकाराचेंच आशिल्लें. पंचायत हें गांवांच्या पावड्यावयलें सरकार. गांवच्या बऱ्याची ल्हान—सान सगळीं कामां पंचायतीन पळोवंक जाय. सुणें रस्त्यार कुसत पडलें जाल्यार गांवांत कसलीय पिडा पातळूं येता ही जाणवीक पंचायतीक आसूंक जाय.

‘हें आमचें काम न्हय, तें पंचायतीचें, अशें त्या सायकल—स्वारान म्हळ्ळें तें खरें आशिल्लें. हें काम आमचें नाशिल्लें.

अक सत्कार्य केल्ल्याची जी धादोमकाय मनाक भोगिल्ली ती येवजितां येवजितां आंगा वयल्या शाब्बा बरोबर व्हांवून गेली.

मागीर, म्हजे म्हाकाच हांवें विचारलें, ‘म्हजें काम किणें आशिल्लें ?’

सुणें खळयेंत अडोवपाक हांव मुखार सरिल्लों म्हूण बाकिच्यांनी आपणालें हातबोट लायिल्लें. हांव मुखार सरूंक नाशिल्लों जाल्यार तेवूय कांयच करचे नाशिल्ले.

मनांत आयलें, हांवें 'वाटेर अेक सुणें कुसून पडलां' म्हूण पंचायतींत वचून सांगपाचें. 'तें तशेंच कुसत अुरलें जाल्यार गांवांत कसलीय पिडा पातळूं येता' म्हूण तिका शिटकावपाचें. हाच्याकूय मुखार वचपाची म्हाका गरज नाशिल्ली. सरकारान आपणालीं कामां करपाचीं. लोकांनी आपणालीं करपाचीं. धरूंया, आमचे थंय पंचायत ना, सरकार ना, आसलें जाल्यार आमकां ताचें कांय लागना, अशें म्हणून सरकारान करपाचीं कामां लोक करपाक लागले जाल्यार सरकार आळशी जावचें ना? 'वेलफेर स्टेटी' त लोकांचीं कामां खंयचीं? वेलफेर स्टेटींत लोकांक फकत अधिकारूच आसात? तांकां कर्तव्यां नात? तांचीं कर्तव्यां खंयचीं? खंयचीं कामां लोकांचीं आनी खंयचीं सरकाराचीं?

सरकाराचीं कामां लोक करपाक लागले जाल्यार सरकार जशें आळशी जातलें तशेंच लोकांचीं कामां सरकार करपाक लागलें जाल्यार लोक पांगळे जातले.

हातूंतल्यान वाट कशी काडपाची?

गांधींची तरा वेगळी आशिल्ली, तांकां सरकारूच नाका आशिल्लें, सरकार जायच पडलें जाल्यार तें 'अुण्यांत अुणें' आसचें, समाजाचीं सगळीं कामां जाता तोंवर समाजांतल्या लोकांनीच अेकामेकांच्या आधारान करचीं अशें ते म्हणटाले. ह्या आदर्शाक धरून काकासायबांनी म्हणचें : जीं कामां 'अ-सरकारी' आसतात (म्हळ्यार, सरकाराच्या आधारा बगर चलतात) तींच 'असर-कारी' जातात. (बरे भाशेन चलतात. परिणामकारी जातात.) काकासायबांच्या ह्या 'अ-सरकारी असर-कारी' वाक्याक विनोबांनी 'मंत्र म्हळ्ळो आनी होच मंत्र देशाक तारतलो अशें म्हळ्ळें.

म्हजेंय हेंच मत्त जालां.

सरकाराच्या हातांत भांगर पडलें जाल्यार ताचीय मानी जाता तें हावें पळेलें. म्हूण सरकाराच्या हातांत आशिल्लीं लोकांच्या बऱ्याची कामां लोकांनीच चडांत चड आपणाल्या हातांत घेवन चलोवंक जाय ह्या मत्ताचो जालां.

जंय सरकार 'अुण्यांत अुणें' चलता आनी लोकांच्या बऱ्याचीं कामां जंय लोक 'चडांत चड' आपणाल्या हातांत घेवन चलयतात थंयच 'सुराज्य' येवं येता.

लोकांचीं कामां लोकांनीच करप ही आमची परंपरा. दोन तीन हजार वर्सांची. केदीं केदीं व्हडलो देवनां ह्या देशांत चलतात! कोण चलयता? सरकार? केद्यो केद्यो व्हडल्यो धर्मगळा आमच्या तीर्थांनी पळोवंक मेळटात! तांची वेवस्ता कोण पळेता? सरकार? हरिद्वाराक बारा बाग वर्सांनी 'कुंभमेळो' येता त्या दिसा पंदरा वीस लाख लोक हरिद्वाराक अेकठांय जातात. तांची जेवपा खावपाची, रावपा करपाची सगळी वेवस्ता लोकूच करतात.

आमच्या देशांत राजा नाशिल्ले अशें न्हय. पुणून तांगेलें काम थरिल्लें अुरतालें. भायल्या खंयच्याय देशांतल्यान घुरी आयली जाल्यार ती परतून लावप, भितर गुंडांनी पुंडांनी अशान्ती पातळायलीं जाल्यार ती जाग्यार घालप, असलींच थोडीं-भोव कामां ते करताले. चडांत चड म्हळ्यार, लोकांक ते न्याय दिताले. बाकिचीं सगळीं कामां लोकूच करताले. आनी तीं बेस बरीं करताले. लोकांक शिक्षण कोण दितालो? सरकार? रुग्ण-मुनिच्या हातांत हें काम आशिल्लें. नालंदा, तक्षशीला सारकेलीं विश्व-विद्यालयां सरकारान चलयल्ली व्हय? सरकारान तांकां दुडवांचो आधार दिला जातलो. पुणून 'शिक्षण खातें' सरकाराच्या हातांत केन्नाच नाशिल्लें.

मुसलमानी काळांत लेगीत थोडें भोव अशेंच चलत आयिल्लें. अिग्रज आयले आनी तांणी लोकांच्या बऱ्याचें अेक अेक काम आपणाल्या हातांत घेतलें. आनी स्वराज्य आयलें तेन्ना आमी सगळींच कामां सरकारा सुवादीन करून मेकळे जाले.

आमची परंपरा आमी मोडली.

आतां कितें करपाचें? परंपरेकडेन तुटिल्लो संबंद पर्थून जोडून घेवाचो. सरकाराच्या हातांत आशिल्ली कामां अिल्लीं अिल्लीं करून लोकांनी आपणाल्या हातांत घेवपाचीं. ना जाल्यार तुतांक जें 'पयशे खावपाचें' राजकर्ण चल्लें तें ना जावपाचें ना. सरकारात आयज जो कोण वता तो फकत 'पयशे खावपा' खातिरूच वता. थंय खावपा सारकें कांयच ना अशें जेन्ना जातलें तेन्नाच 'वचत तो' थंय पावचो ना. 'वचूंक जाय' तोच पावतलो.

येवजोत येवजोत हांगा मेरेन पावलों तेन्ना म्हाका दिसलें, वाटेर कुसत पडिल्लें सुणें हांवें खळयेंत व्हरून अुडयलें तें वरेंच केलें म्हणूंक जाय. हांवेंच न्हय, सगळ्यांनी अशेंच करपाचें. वाटेर केळ्याची साल पडिल्ली दिश्टी पडली जाल्यार ती हांव कुशीन काडून अडयना? म्युनिसिपालिटीचे वा पंचायतिचे लोक येवन तो काडटले म्हूण वाट पळेना. म्हज्या अेकल्या प्रिश्टाचो बापूय केळ्याचे सालीर निसरून पडला आनी मेला. तेन्ना सावन वाटेर केळ्याची साल दिश्टी पडनाफुडें आपशींच म्हजें कमर बागवना आनी आपशींच हांव साल काडून ती खळयेंत अुडयतां. असलेच तरेचें आयचें हें काम आशिल्लें. जागरूक नागरिकान अशेंच करूंक जाय. अशें हावें म्हजे म्हाका सर्टिफिकोट दिलें. पुणून...

'अुण्यांत अुणें' सरकार हाडपाचें काम हांवें आयज केलें अशें म्हणूं येत व्हय? वाटे वयली केळ्याची साल काडली वा मेल्लें सुणें खळयेंत अुडयलें म्हूण 'अुण्यांत अुणें' सरकार येत न्हय? तें 'हाडपाक' जाय आनी तें हाडपाक हावें गांधीचो पुगाय 'विधायक कार्यक्रम' चलणुकेंत हाडपाचो वावर करूंक जाय. कुपालानी ह्या वावराक 'राजकर्ण' म्हणटाले आनी ताका 'चरख्याचें राजकर्ण' म्हूण पाचारताले. हांव हें राजकर्ण करिना. हेंच न्हय, कसलेच तरेचें राजकर्ण करिना. कोंकणीचें लेगीत करिना.

(पान १४ पळेयात)

गुड्डो

— महादेव नाडकर्णी

गुड्डो मातसो जिवान वा म्हणया बलायकेन वारीक आसलो तर ताका आमी गुड्डो म्हणटांत. ही गुड्डो चड कन्न काथ्याची ना जाल्यार कोंड्याची बी आसता. मूर्त ल्हान पुगून कीर्त म्हान हो ओपार म्हाका दिसता चडकन्न हे गुड्डेक लागूनच कोणाक तरी सुचली जावंचे !

साकार गुड्ड्यावरी निराकार गुड्डेय मांगचे पडटले.

गोंयचे भुंयेर तेन्ना पुर्तुगेजांचो शेक चलतालो पुर्तुगेज सरकारच्या सगळ्या रेपातिसावांना गुड्ड्याचो शेक चलतालो हें सगळ्यांक खबर आसा. परिक्षेक पास जावंक वा रेपातिसावांनी नोकरी मेळोवंक ह्या गुड्ड्याबगर जायच नाशिल्लें.

गुड्डो मुळांतच अदृश्य आशिल्ल्यान तो त्रिवुतालांनीय रिगिल्लो म्हणपाचें सांगूंक नाका. जंय भाटबेंस थंय देमांद आशिल्लो...

मनीस शाणो आसूं नाजाल्यार पिसो, ताच्या सभावाची मोटी मजा अशी की अेकाद्री वस्त ताका सादी दिसपाची फुरसद तो तिका पयल्याच धपक्याक कावलाक काडून मेकळो जाता. कांय वेळार मूस आमडिल्लेवरी ' पाड पडू रे, कितें म्हण कोण जाणा ' असली उतरांय ताच्या तोंडांतल्यान भायर सरतात. पुणून हेच पाड पडू म्हण फाफशिल्ले वस्तूकडन बारीक नदरेन पळेवशात जाल्यार तिचें मोल आमच्यानी सोपेपणी करूंक जायना हें कळून येता. आतां ' गुड्डो ' हे वस्तूकच पारखियात. दिसण्याक सादी वस्त. धरया, ' पाड पडू ' म्हणी सारकीच. पुणून आयज-वेर आमचे भितरल्या कोणाकय ह्या गुड्ड्याचें मोल करूंक जमलां न्हय ?

खरें म्हणटलो जाल्यार ' गुड्ड्याक ' साकार, निराकार, अदृश्य अशी कितली

तरी विशेशणां लावन ताची तोखणाय करता तितली थोडी ! पुणून तशें केल्यार ह्या गुड्ड्याक देवांचे पंगतीक बसोवचें पडून आमचेर देवांचें रागणें जायत म्हण बेडोच भंय. ह्या कारणाक लागून गुड्ड्याचें स्थान वयल्या पांवड्याचें आसा हें मान्य करूनय आमकां उपाय नासून ताका अेका कोनशाक व्हरून बसोवचें पडटा. सांगल्यार तड्डक दिमता, पुणून गुड्ड्याचें म्हत्व तशेंच आसा हें आमच्यांनी दाखोवन दिवंक येता.

आमच्या वाड्यावयल्या वामनशणैक तुमी वळखनात अशें न्हय ! वाड्यारच न्हय तर आरुल्या गोंयांत ताका वळखनाशिल्लो मनीस सोदून मेळचो ना. मूर्त येदीशी, म्हळ्यार उणेपुराय अडेच हात ! आंगांत बंद गळ्याची ज्युदी, माथ्याक हरमल, हातांत रोन, आनी दोन आंगळां दाटायचें चर-चर जावपी जोतें पायांत घालून तो मागविल्ल्यान

नेटान वचूंक लागल्यार कोंसभर पयस आसूनय लोक भियेवन गुळी जातात आनी घरांत वचून लिपतात. दिसण्याक असो-तसोच. पुणून तिडक आयली जाल्यार लवंगी फोंगेत कशी उसळटलो. आनी साडेतीन हात लांबायेचे व्हडले व्हडले हांव-हांव म्हणपी लेगीत चाट पडटले. वामनशणैली उतरां तरी कितें सांगतलो ? ताच्याटी मिरसांगे-परस तीख ! चार चवखेचें ताचें घर. मदीं व्हडलें राजांगण. हें राजांगण गिमाचे दीस आयले की जाणट्यां-नेणट्यांनी आवे-घोटां खावन उडयल्ल्या साली-काथ्यांनी भरता. खेरीत बायल, सुनो आनी नाती हांणी वळोवन उडयल्ले. जटेक वर्साचे बाराय म्हयने (आनी अदीक म्हयनोय बी) वाऱ्याच्या सांगातान फेर धरून घुमशेणां कांडूक मेळटा. तातूंत राजांगणांत आशिल्ले आतेरीच्या झडिल्ल्या पानांची भर ! मिगविली अेक दडक येवन गेली की ते दडके-बराबर ते काथे, साली, जटो आनी आतेरीची पत्रो पेणें करीत करीत तुमाची वाट धरतात. तांचे बराबर थोडी मातीय बी. अईमर्द तुमाची वाट सोंपनामर हें व्होरण थंयचे थंय फतकल मारता. तें बद्द आशाड म्हयन्याचो उटंगारांचो पावस आयल्यारय कशेंच फुडें पावल मारना. तांका घडये कुळारची ओड लागता जावंचे ! अश्यावेळार आपणाक कोणय उबारून व्हरत म्हण तीं अेकामेकांक घट वेंग मारतात आनी गुड्ड्याचो अवतार घेतात ! परिणाम, पांवळ्यांनी आनी घोम्यांनी पडिल्ल्या पावसाच्या उदकाक तुमांतल्यान वचपाक वाट मेळना. आनी राजांगण उदकान भरून तळें कशें दिमूंक लागता. दोळ्यांमुखार ही अवस्था पळोवन वामनशणैची शीर् तिडूक वेळ कसो लागत ? हरशीं सुतामारको सरळ आशिल्लो हो शंकराचो अवतार तिसरो दोळो उकतो करून बायल, सुनो आनी भरीक तांच्या कुळारचो उद्धार अेकेवटच्यान करतां-करतां दुसरेवटच्यान कोंड्याचो बडी घेवन आपयल्ल्या भागेल्याक तो चवखेर फर्मायता- ' कुश्टा, धोंगशीय धोंगशीय... हं नेटान जावं दी-' आनी भागेलीय त्या तालार कुथणत कुथणत आशिल्ल्या नाशिल्ल्या

बळग्यान कोंडो तुमांत धोंगशिता. थोड्या-वेळान तांकां जैत मेळटा आनी चार खेप बायंत बुचकळी मारून अंकदांचो बिंदलो गावतकच जी खोस भोगता ती भागेल्याच्या तोंडार दिसूंक लागता ! बशिल्ली गुड्डो सुट्टा. गुड्डो सुटनाफुडें नेटासरशीं राजांगणांत सुमिल्लें आनीक वामनशणैल्यो तापसाणीं आयकून आयकून उबगल्लें उदक तुमांतल्यान शेंपडी तुटिल्लेधरी धांव मारता.

‘ जटो त्यो जटो ! हय मरे कुश्टा ? हांच्या कुळारच्या लोकांवरी वातड आनी निखेपी ! हजारदां सांगलें, जटो आंगणांत उडय नाकात म्हूण. दुणून आयकल्यार मांव मरत हांचो फडफडून ! दर वर्सा अशें.. दर वर्सा अशें जीव मरूंक आयलो रे हांचे मुखार... ! असलीं उतरां आनी कितें कितें वड्डून वामनशणै आपलो आनी आयकतल्याचो जीव खासावीस करून सोडटा. भितर वामनशणैली घरकान्न आनी सुनो सोसूंक नज जावन मनांतल्यान फडफडटात आनी उपाय नासून सगळो राग आयदनां, दावलां, म्हाणायो बी आपटून काडटात. ते मुस्तींत गोंयांत आनी तातूंतले तातूंत वामनशणैल्या घरांत स्त्री शिक्षणाचो वसो पावंक नाशिल्लो. अशें जरिकय जालें तरिकय तागेली अंक सून तरसादबहाददराच्या बराण्यांतली आशिल्ली. भुरगेपणांत तिणे आपल्या आज्या-पणज्यांनी तरसादी कश्यो गाजयिल्ल्यो त्यो गजाली आयकल्यो आशिल्ल्यो. सदांच कशी ती सोंसून घेत ? अंका वर्सा तुमांतल्या गुड्ड्याक लागून वामनशणैल असोच खेव केलो. आनीक सोसूं नज जावन सुनेन झांशीचे राणीचो अवतार घेतलो. खतखत्यांत घालच्या निमित्तान मांयन अंक आख्खो दुदी काडून दवरिल्लो आनी ती कोयती हाडूंक वामरेंत गेल्ली. सुनेन तो दुदी रागान तसांच उखलून उब्यानच घो म्हाजमनीर आपटिलो आनी फडफडत म्हळें : ‘ म्हाका म्हणत कितें म्हणपा आसा तें ! म्हज्या कुळारच्या लोकांनी कोणाक नागयलो ? कोणालें खालें ? आयिल्ल्या दिसा तांच्या गांवान बोटां मोडटात ? ’

‘ पांय पडटां गे सायबिणी तुज्या देवाक !

मातशी बोगी राव ! ’ कोयती हाडूंक गेल्ली मांय तशीच परतली आनीक काकुळटेक येवन सुनेमुखारच पोले फोडीत तिणे मागलें आनी यातूरमातूर कन्न कशीय तरी सुनेक शांत केली खरें सांगतलो जाल्यार ह्या गुड्ड्याच्या पोटांत जटेपरस अंब्या-घोटांच्यो साली-काथेच चड आसतात. पुणून ते वयर काडल्यार आपणें खाल्ले आंबे-घोटां गळ्याकडेन येतीत म्हूण वामनशणैली ही मखलाशी !

तें कशेंय जांव. पुणून पळयलो मू तुमी ह्या गुड्ड्याचो प्रताप ? आमच्या नव्या-नव्या अस्त्रांनी सगळ्या संवसाराचो अंकाच खिणाक गोबोर करूंक येत. पुणून हो येदोसो गुड्डो जण अंकल्याक वळवळावन जितें मरण भोगयतलो !

गुड्डो मातसो जिवान वा म्हणया बलायकेन बारीक आसलो तर ताका आमी गुड्डी म्हणटात. ही गुड्डी चड वन्न काथ्याची नाजाल्यार सुकिल्ल्या कोंड्याची वा लाकडाची बी आभता. अशें म्हळें म्हूण तिचें मोल उणें बी लेखशात ! च्ये, च्ये ! उरफाट्यान चडच म्हळ्यार जाता. मूर्त ल्हान पुणून कीर्त म्हान ही ओमार म्हाका दिसता चडकन्न हे गुड्डेक लागूनच कोणाक तरी सुचली जावंये !

हे गुड्डेचे कीर्ती संबंदान सांगतलोच जाल्यार भास्करबाबांकडेन वोट दाखोवंक येता. भास्करबाब म्हळो की सट्कन्न कोण म्हूण लक्षांत येना. आयुर्वेदाचो, म्हळ्यार झाडापाल्याचो गांवचो व्हडलो वैज म्हणटात तो हो भास्करबाब. लोकांक ताच्या वखदाचो गूण जसो- जसो येवंक लागलो तसो-तसो तो सगळ्यांक जाय जालो. आनी लोक ताका मोगान भासूबाब म्हणूंक लागले. पुणून ताचो अंक दोळो कामातलो जेन्ना गेलो तेन्नामावन हेच लोक ताका ‘ शुकाचार्य ’ म्हूण हिणसावंक लागले. लोकय म्हूण कसले पाडे ! ‘ गरज सरूं आनी वैज मरूं ’ असल्या धारजण्याचे विद्वाटे लोक हे ! आयज कर्मान ‘ शुकाचार्य ’ म्हणूनच तो वळखीचो जाला.

भासूबाबाचो दोळो कसो गेलो हें आमच्या गांवचें अंक नवल ! दीममर ताची घरांतच

कार्यशाळा चालू आस. बाळहड्डो, आंवाळे, तुळशी कणसां, गंजनापालो हांचो उपेग तो करीच. खेरीत दोंगरानी वचून कसल्यो कमल्यो मूंडल्यो तो हाडी तें एक ताच्या जिवाक खबर ! सुकोवप. कुटप, झरोवप, चांचावप असलो सगळे तरेचो वावर तो दुसऱ्याक पातयेनासतना आपूणच करी. अंक खेप ताणे अजेंच कितेंतरी पोटखणे पिडेक रसायण केल्लें. बोस्त्यांवाले गादयेर वचून शिशांत घालून बरी फेणी हाडिल्ली. ते फेणयेंत कसली तरी आपणे कुटिल्ली पूड घाल्ली. हाताच्या अंका तळठान शिशाचें तोंड धापून शिसो केदोवेळ तरी आरतो-परतो आरतो-परतो करून पूड विरघळिल्ल्याची खातरी केल्ली आनी निमाणेकडेन ताच्या तोंडाक गुड्डी लावन शिसो वासरेंत जनेंतल्यान पडिल्ल्या वताक दवरिल्लो. न्हावन जेवणावेळार तो म्हाणायेचेर बशिल्लो. शीत वाडून तागेले घरकान्न बांगड्यांची हुड्डेथी रानार थोडी वाडिल्ली आनी कांश्यान ती कृयण्यांतल्यान बांगड्याचे कुडके काडटाली इतले म्हणटासर ‘ ठो ’ असो आवाज जाल्लो. कचच कन्न आंग काडून घरकान्न ओणवी आशिल्ली ती उबी जाल्ली. आवाजा दिकेन ती पळेता म्हणटासर हेवटेन ‘ इ, ई, इ, ई ’ असो सूर भासूबाबान काडिल्लो. आयज हांकां पानार बशिल्लेकडेन श्लोक असो येवजलो ! अशा अजापान वचून तिणे भासूबाबाक पळय जाल्यार भासूबाबाले कुले म्हाणायेक धड लाग नाशिल्ले जाळ पडिल्लो दोळो हातान घट दामून तो ‘ आवय-आवय ’ करीत म्हाणायेचेर ऊठ-बस ऊठ-बस करतालो. घडिल्लें कितें काय म्हळ्यार वतांत दवरिल्लो शिमो तापिल्ल्यान तांतली वाय चड जाल्ली आनी गुड्डी उसळून तिणे बद्द भासूबाबाच्या पातांत शिताच्या कोनाळ्यांत वाडिल्ले हुड्डेमाथयेंत बुचकळी मारिल्ली. ते वरवी हुड्डेमाथियेचो थेंब उसळून भासूबाबाच्या दाव्या दोळ्यांत रिगिल्लो. भासूबाब दोळ्यांतल्यान कळा आयिल्ल्यान सामको तळमळटाला. पंगतीक बशिल्ल्या तागेल्या पुनान उठन वेगवेगान दोळ्यार उदक मारिल्लें. कोणे वात्याच्या गुड्ड्यान तोंडान ऊब दिवन दोळो शेकिल्लो. (होय बी गुड्डो ‘ पंचिष्ठ देवतां

वरीच अंक) आनी जायते कितें कितें उपाय केल्ले. पुणून तिखसाणेन हुलप पडिल्ल्यान दोळो भिरणासारको तांबडो जाल्लो आनी उकतोच करूंक येना आशिल्लो. इप्रतिष्ठा जितली जावंची तितली जाल्ली आनी म्हयनोभर वखद विसद कन्नय निमाणे दोळो काडूनच उडोवंचो पडिल्लो.

दिसण्याक येदीशी गुड्डो ! पुणून केदो अनर्थ केल्लो ते गुड्डेन !

ह्यो दोनय पती साकार गुड्ड्याच्यो. आतां निराकार वा अदृश्य गुड्ड्यांविशीं कितेंय सांगतलो जाल्यार अंक 'गुड्ड्यायण'च जातलें !

निराकार म्हळ्यार जाका आकार ना. आनी अदृश्य म्हळ्यार जें दोळ्याक दिसना. म्हणटकर गुड्डो हो असलो कसलो तर ? अशें कुवाडें कोणाकय पडूंक फाव. अशें म्हळें म्हूण हें कुवाडें सोडोवंच्या निमित्तान जर आमी बसत तर ह्या गुड्ड्याच्यो अंका परस अंक नखलामी दिसून येतल्यो आनी आमचे दोळे वरशी वचपाकडेन पावतले. मागीर ताच्या वासाक आमच्यांनी कशें रावूंक येत ? पुरूसभर उदकांत वचून सुकी काश्टी दाखोवपी जे ह्या संवसारांत आसात तांकांच तें सादपाचें ! तांका ह्या गुड्ड्याबगर आनी गुड्ड्याक तांचेबगर जियेवकच येना. साद्या भावार्थी लोकांलें आद्य दैवत गणपती आसता आनी ते आपले पुजेक देवसपण वा देवकृत्य म्हणटात असल्या लोकांलें आद्यदैवत हो गुड्डो आसता आनी ते नाचे पुजेक 'गुड्डुलसांव' म्हणटात. तुमी जावं हांव देवांची मूर्त गळ्यांत घालतात तशें हे लोक गुड्डो आपणाले किरवंटीक लावन भोंवतात !

शांबा पसरकार अकेवेळ कपलाक भांगारो आनी कानाक तुळशीपान लावपाचें विसरत पुणून ना चुकयतां तो किरवंटीक गुड्डो लायता. ह्या गुड्ड्याच्या वजनान न्हेशिल्लें पुडवें सुटत म्हूण रुप्याचें अर्दें मोटें काण तो पुडव्यावेल्यान कमरार सोडटा. सांगल्यार फट दिसता. पुणून गुड्ड्याचे नाड्यार ताणे आयजवेर इतलें जोडलां तितलें म्हाका दिसता कोणेच जोडलें ना जायत. सरकार कायदो कन्न लोकांचेर

बंधनां घालता. पुणून सरकारच्या बंधनांत शांबा केन्नाच घुस्पलो ना. 'कायदो गाढव आसा' अशें म्हणूंकच उरले. पुणून शांबान केन्नासावन ह्या कायद्यांचेर फांपर मारून गाढवांचो वावर आपणेच केला. आदलें वर्स तर ताणें आपल्या नांवान आख्खें गोंय गाजयल्लें. दुस्रोळ पडिल्ल्यान भात उणें पिकिल्लें ताका लागून सरकारान तांदूळ सहकारी माणांनी वितरावपाची वेवस्था केल्ली आनी पसऱ्यांनी विकूंक बंदी घाल्ली. ही संद शांबान सोडिल्ली जाल्यार तो जातिवंत पसरकारच न्ही जायत आशिल्लो ! ताणे रोखडेंच गुड्डुलसांव कन्न सरकारी व्यवथेची अवस्था केल्ली. आनी सरकारी माणावेलें तांदूळ आपणाल्या पसऱ्यार चोरयां म्हारग विकूंक सुरवात केल्ली. जातलो तो फायदो 'दस म्हाका दस तुका दस तांगेल्या ताका' असो हिशेब थारावन किल्ले दीस तरी हो धंदो गुड्ड्याच्या आशीर्वादान बरो चलिल्लो. अंक दीस ताका जिल्ह्याचे अधिकाऱ्यान धरिल्लो. सोद घेतकच पसऱ्यांत चणे-मुगांचे आटयेंत तीन चिरयो तांदूळ लिपोवन दवरिल्लो मेळिल्लो. म्हूण शांबाक धरून मेटार व्हेलो. शांबाक ताची विशाद थोडीच ! अश्यावेळार ताचें दैवत गुड्डो ताका कशें पावचें ना ? शांबान मेटारच गुड्डुलसांव केल्लें आनी तो सुटून घरा आयिल्लो. दुसऱ्या दिसा सकाळीं पसऱ्याची झडटी घे जाल्यार त्या तिनय चिरयांनी तांदळां वांट्याचो भाताचो कुंडो मेळिल्लो. आनी बोबो मारपी सगळे गोंयकार पिशे थरून तांच्याय तोंडाक गुड्डो बशिल्लो. शांबा निर्दोश आशिल्लो ! अशे तरेची नखलामी करपाची शक्त ह्या गुड्ड्यांत आसा अशें सांगल्यार कोणाकय खरें दिसत ?

गोंयचे भुंयेर तेन्ना पुर्तुगेजांचो शेक चलतालो अशें पळयल्याक वयर-वयर दिस. पुणून पुर्तुगेज सरकाराच्या सगळ्या रेपातिसावांनी गुड्ड्याचो शेक चलतालो हें सांगल्यार कोणाकय पटना. जाका हाचो बरोबास्कळ अणभव आयला तो कळवळ्यान सांगतलो. परिक्षेक पास जावंक वा रेपातिसावांनी नोकरी मेळोवंक ह्या गुड्ड्याबगर

अर्थ

पुराय कलय वचून

हांगा-थंय

आपटू - थपटून अगणीत

चेपां पडिल्लें पोन्नें आयदन

तशें उरिल्लें आयुष्य...

आतां

मागीलदारा घराफाटल्यान अखंड

व्हांवतले न्हंयचे खोलायेचो अर्थ

मनाचे गिमाळ खरखीत मातयेंत

मुरपाखातीर कुपाकुपांत फुलां

कशी जोगलां फुलून

वाऱ्या-वादळाच्या सांगातान

एका वेगळ्या झडट्या मीर्गा-

पावसाची वाट

आंगभर फुटिल्ल्या अलक्ष

जागरूक दोळ्यांनी

हांव

व्हडे उमळशिकेन पळेत रावलां...

— शंकर रामाणी

आंबो आनी कावळो

आंबो दारान

भरला तोरान

धुलता वाऱ्यान

ताला तालान

भुकेस्त षोटान

कावळो घरान

काट्याकुट्यान

चितेस्त मनान

नाचचें तोरान

तोंची म्हऱ्यान

देखचें कावळ्यान

आंवट तोंडान

— रमेश घ. लाड

जायच नाशिल्लें. गोऱ्यांक आमी पाखले म्हणी ते भाशेन गुड्ड्याक त्यावेळार 'फावोर' अशें सोबीत आनी गोमटें नांव आसतालें. आनी असो फावोर लावन पास जाल्ल्या वा नोकरी मेळयल्ल्या भुरग्यांच्या बापांयचो नेट केदो आसतालो तर ! आपणे व्हडलो दिग्विजय केल्लेवरी तांकां दिस. चलतना तांचे पांय धड जमनीक लाग नाशिल्ले आनी लागलेय जाग्यार खोंटो जमनीर आपटून आवाज करीत हड्डें फुडें काडून ते गांवांत मिरयताले ! 'आगा, तुमचो चलो प्रिमेयरग्राव पास जालो ?' अश्या प्रस्नाक 'विचारता ? ओप्तिममेंति आबिल्लिताद ! (वयले खेणीत पास) केदो फावोर लायलो रे हांवें ! ही सागवाद पावयली मरे प्रोफेसोरागेर !' दोनय हातांनी सागवादीचो आकार दाखयत दिल्ली जाप आयकुंची पडटाली ! जागेलो गुड्डो लागूंक नाशिल्लो ताका ते सामकेच वाऱ्यार उडयताले.

गुड्डो मुळांतच अदृश्य आशिल्ल्यान आंग दाखय नासतनाच तो न्यायालयांतय बी रिगिल्लो हें कळूंक खूबशा लोकांक बरोच कळाव लागलो गोंयचे चडशे लोक भाट-बेंसकार आशिल्ल्यान 'जंय वाडो थंय कावळो' ह्या न्यायान 'जंय भाटबेंस थंय देमांद' आशिल्लोच. ह्या गुड्ड्याचो उपेग करून व्हडल्या-व्हडल्यांक वश करून कितल्या जाणांनी ह्या बोटावेली निथू त्या बोटाचेर करून दुसऱ्याच्या घरार सुणीं चडयलीं जायत हाचो हिशोब करूंक कठीण ! निमाणे ह्या अधर्मांतल्यान धर्म वाटावचे खातीर 'संभवामि युगे युगे' म्हणपी भगवंताक गोंयकारांची काकुळट दिसली आनीक 'सत्यमेव जयते' हें बिरुद लावन मिरोवपी भारतांत गोंय विलीन केलें-गोंय स्वतंत्र जालें. म्हणटकर दिशिल्लें आतां गुड्डो उंवाळून वतलो. पुणून खंयचें कितें ! आजयेवर भश्ट-अनवाळ्याच्यो गजाली गोंयकारांनी केल्यो आनी गोंयकारांनी गोंयकारांच्यो भगल्यो मारल्यो. ह्या भारतांत

अनवाळो वखदाक लेगीत मेळना सगळे भश्ट ! भायर तशे भितर, वयर तशे सकयल ! हाचो वसो गोयांकय पावलो. गुड्डो उंवाळून गेलोच ना. उरफाटें ताणे आमकां सारकोच विळखो घाला. नवो अवतार घेवन ! गांधीन आमकां 'खादी' दिली. पुणून ह्या उतराचो आपणाक फाव तसो अर्थ लावन जण अकलो वागतना दिमना. 'खा' आनी 'दी' अशें जशें काय फर्मायल्लेवरी 'खावन' जाय तें 'दिवपावी' ताणी वेवस्था केल्या. कोणय कसलेंय काम घेवन खंयय वचात गुड्डो थंय आशिल्ल्याच्या मनमुखीं वचून उलयतलो-

'आमकां कितेंय समज मरे...'

'रिकाभ्याच हातान आयला...?'

'च्यावेक कितेंय आमा मरे...?'

आनी शांबा पमरकारासारके संद साऱ्पी त्या उतराक म्हणटले- 'मेळया रे आमी...!'

सुराज्या खातीर

(पान १० वेल्यान !)

हालिसाराक हांवें राजकर्णांतल्यान आंगूच न्हय, तर मन लेगीत काडून घेतलां... ना म्हजें खंय तरी चुकता. खंय चुकता काय ?

हांव आतां तुवाल्यान आंग पुसपाक लागिल्लों. अवचीत कोणाचें खंय चुकलें तें म्हज्या लक्षांत आयलें. म्हळें-

'हें आमचें काम न्हय' अशें म्हणपी त्या सायकलस्वारचेंय चुकिल्लें आनी हें म्हजेंच काम म्हण समजून मुखार सरिल्ल्या म्हजेंय चुकिल्लें. पंचायतिच्या कर्तव्याची जाणवीक आमी दोगांयनी पंचायतीक करून दिवंक नाशिल्ली. आमी दोगूय 'जागरूक' नागरीक नाशिल्ले. जागरूक नागरिकाचे लागणुकेक आमी दोगूय चुकिल्ले.

आनी हांवें रोखडोच निर्णय घेतलो. हे मुखार अमलें कितेंय घडलें जाल्यार हांव पंचायतींत वतलों. सरपंचाक सांगतलों. पंचायत वोगी बसली जाल्यार तिच्या दारांत निदर्शन करतलों. पंचायत जागरूकपणान काम करपाक गेली जाल्यार आपूण जावन हांव त्या कामांत म्हजेंहातबोट लायतलों.

जंय सरकार आनी लोक एकामेकांक आधार दितात थंयच 'सुराज्य' येता. आयज देशांत 'स्वराज्य' आसा जायत. 'सुराज्य' ना. हाचें कारण लोकांचो आना सरकाराचो एकामेकांक कसलोच आधार जायना.

- म्हजा दुस्वास करता तो म्हज्याकूय ल्हान,

म्हजी तुस्त करता तो म्हज्याकूय व्हड,

हांव ? कोणाच परस व्हड न्हय, कोणाच परस ल्हान न्हय.

- म्हज्यांतलो खरो हांव चडसो अुलयना.

अडेचो अेकासारको बडबडत आसता.

- कविता म्हळ्यार विचार न्हय.

आनी कांय कवी समजतात तसो मूडूय न्हय.

कविता हें अेक गीत : कांटो तोंटिल्ल्या काळजांतल्यान वयर सरिल्लें

-हांव अेकूय खीण हांगडायना. देखून जावंये, म्हाका वेळ ना अशें म्हणपाचो म्हजेर प्रसंगूच येना.

- पिशेपणां फकत पिशेच करतात अशें न्हय, शाणेय करतात.

सातजण मावळ्याला भाचा

— महाबळंवर सैल

आई हातांत तेल घेवन लावंक लागली आनी खेपूंक लागली. 'कसलीं अर्वाचिन्न राणग्याली पोरां हीं. आवयबापूयय तसलेच पाड पडिल्ल्यांचे. कोण म्हण समजल्यात तुमी ताका, बेठोच गरिबालो पोर ? बापूय गरीब जालो म्हण कितें जालें ? सातजण मामांलो भाचो तो एकेका मामालो दरकार चयला तुमी ? हणकोणचे राया ते.'

तो मामांगले वामरेर पावलो तेन्ना काळोख पातळूंक लागिल्लो आनी निकतेच दिवे लागिल्ले.

रमेशान वासरेंतल्या कोनशाक बशिल्ले कडच्यान भायर आयिल्ल्या मामाक 'मामा' म्हण उलो मारलो. त्या मामान रमेशाकडेन पळोवन 'येयलों, बस बस' म्हळें आनी तो खंयचे तरी बागलांतल्यान भितर रिगलो. मगेर खंयचो ना खंयचो मामा दिस्टीक पडटालो. रमेश येदें तोंड करून तांचेकडेन पळेटालो पूण कोणाच्या तोंडार अगत्य, आपलेपण नासलें. रमेशाक दिसलें, हे म्हाका वळखनात काय कितें ?

रमेश शाम, बाळूवीन गुट्यांनी खेळटाले. आयज दिगणीन खेळप.

रिशीवेल्यान जण एकल्यान आपल्यो गुटयो कुळीं भरूंक कुळींत मोखल्यो पयली कूळ भरली ती शमाली आनी तो सुटलो. उपरांत एकेक करून विश्वासान आनी बाळूनय कुळी भरल्यो आनी तेवय सुटले. निमाणो उरलो रमेश. ताजेर दिगण पडली. आतां ताणे हाताची मूठ कवळून मूठ भुंयेर घाशीत गुटी कुळीवटेन व्हरून कूळ भरूंक जाय. बोटां नाखटां भुंयेर घाशीत. तो गुटी दिगयत कुळीवटेन व्हरचेलो यत्न करतालो. तर हीं पोरां आपल्यो गुटयो मोखून मारून तागेलो गुटी पयसपयस व्हरताले.

करतांकरतां ताणीं रमेशाली गुटी मोखून मारीत मारीत खुशालीच्या घराफाटल्या

सडचार व्हेली. थंय सगळो शेंकरो. त्या शेंकऱ्यावेल्यान दिगयताना रमेशालीं बोटां बरीच दुखवली आनी रगशेलीं. तो रडूंक पावलो. पोरान म्हळें 'नज' म्हण.

रमेशान 'नज' म्हळें आनी आपली गुटी घेवन तो धांवत घराकडेन आयलो. फाटल्यान पोरां हुयें घालूंक लागलीं.

आनीक एक फावट अशेंच जाल्लें. कोण्याबडयेन खेळटाना ह्या पोरांनी तागेली बडी खोलत खोलत तळ्यांत व्हरून उडयिल्ली.

रमेश पोर तसो मायेस्त पूण मातसो पोकरी. हातापायांकय बरी घटसाण नासली. आई रातदीस आंगापांगाक तेल घासताली. धावू नाका, पडू नाका म्हण शिटकायताली.

राती न्हिदतकीर रमेशालो हात सणसणूक लागलो. तो पिरंगत हात फापडूंक लागलो.

आईन 'कितें जालें रे' म्हणत तागेलो हान पळेलो. पळेल्यार जोटी रगशेलीं आनी सुजिल्लीं. आईन कांचवेवन विचारलें, 'कितें जालें रे पुता हाताक ?'

'आई, म्हजेर मुगे आयज दिगण पडिल्ली ताणी मोखतमोखत म्हाका शेंकऱ्यांत व्हेलो.'

'कोणी तें ?'

'शामान, बाळून बीन.'

आई हातांत तेल घेवन लावंक लागली आनी खेपूंक लागली, 'कसलीं अर्वाचिन्न राणग्यांची पोरां हीं. आवय बापूयय तसलेच पाड पडिल्ल्यांचे. बीं तशें भात. कोण म्हण समजल्यात तुमी ताका, बेठोच गरिबालो पोर ? बापूय गरीब जालो म्हण कितें जालें ? सातजण मामांलो भाचो तो. एकेका मामालो दरकार चयला तुमी ? हणकोणचे राया ते.'

हे पयलीं सदां रमेशाली आई गोकूळ कुळाराची खूप व्हडविकाय गायताली. पूण ह्या वर्सांनी केन्ना ती कुळाराक गेल्ली दिस्टीक पडली ना. तिगेल्या कुळाराक हणकोणा शिगम्या पुनवेक केदो व्हडलो उत्सव. पूण ती केन्ना वचतासली.

'गोकूळ, शिगम्याक हणकोणा वचना गो ?'

'म्हाका खंय ह्या संवसायाच्या राटावळींतल्यान सुटका आसा ? सदांच आमच्या घरांत बारा खाणयांचो रोव येवन पडिल्लो.'

'तूं एकलेंच गो व्हडली घोळटिकेची बायल. आमकां कितें संवसार ना काय शेताचो वावर ना. हांव दोन तारी बळाटून वर्साक दोन फवटतरी म्हज्या कुळारा हळय्या वचन येयतां तुजें तर कुळार हिगाच अर्द मायत्याचे वाटेर. कित्याक तुजे पांय घरांतल्यान भायर पडनात तें कळना.'

हें आयकोन गोकूळाची नुरा वावताली. तें खंती जावन तोंड लिपिल्लेवरी घरांत वयतालें. सात जण भाव तागेलें मदलो एकलो सोडल्यार एकापरस एक घटमूट आनी बुदवंत. तांचेमदीं एकी आसल्यार अखल्या हणकोण गांवाचेर राज्य करूंक येतालें. पूण हाणीं आज्ञ्यान बांदिल्ल्या राजाल्या घरावरी गडगंज घराक सात बुराके मारल्यात. आनी तातूंत वेगळे

रावतात. पयली कितली सोबाय आसली त्या घराक ! तसलें माळयेचें उप्परकी घर आनीक हणकोणांत दुसरें नासलें. घरादाराची, शेताची, भाटावेंसांची वांटणी करून घेताना तांणी जो एक रणखेव मातयला तो सोंसपाचो न्ही. म्हजो घोव एक दीस समजावंक म्हण गेल्यार म्हणूंक लागले, 'भावोजी, तूं आनीक आमचे मदीं पडूंक नाका. तेन्नाच्यान हाणे तांचें नांव सोडलें.'

शिगम्या पुनव लागीं पाविल्ली. रमेशाबराबरचे जायते भुरगे हणकोणा शिगम्या पुनवेक वचूंचे तयारेंत आसले. कोण मामागेर, कोण भयणीगेर, कोण मावशेगेर. ह्या गांवचो हणकोणा वांगडा भोव सोयर संबंद. जायनीं चेडवां दिल्लीं आनी सुनो हाडिल्लो.

बुधवार दीस रातची शिगम्याची शागोती आनी मगेर रातचें नाटक. इतिहासीक नाटक करचें ते हणकोणकरांनीच अशी सरभोंवतणच्या गांवांत नामना आसली. शागोतेक आनी नाटकाक सोयरे लोटून येताले.

'आई, हांव मामागेर वयतां शिगम्याक.'

'एकलोच वयतलो ?'

'आनीक जायते जण वयतात न्हू गे. तांचेवांगडा वयतां आनी तांचेचवांगडा सकाळी येयतां.'

'वच पुता, वचून वासरेंत बस. कोण येवन पयलीं आफोवन व्हरता तागेर जेवंक वच. मगेर जाल्यार हेरांगेरूय चाखून यो नाटकाक गेल्यार सांबाळून मामावांगडाच राव.'

'खंयच्या ?'

'खंयच्याय, सगळे माम तुगेलेच.'

'पूण शिगम्याक आफोवंक कोणच येयलो ना मुगे ?'

'तूं मामालो भाचो मुरे ! तुका आनीक मानाचें आफोवणें जाय.' हक्कान वच मामागेर. मदल्या मामाक चार दीस आमगेर रावंक यो म्हण सांग.'

'पूण ताज्यान धड चलूंक जायना न्हू गे.'

'चलता हां तो. तसो सामकेच तो लंगडो न्हो. हातांत बडी घेतल्यार एकाच पांयान वाच्यार उडिल्लेवरी चलता.'

'आई, मदल्या मामाल्या पांयाक कितें जाल्लें गे ?'

'नकळ. भुरगेपणांत पांयांतल्यान जोर गेल्लो म्हणटात.'

कुळारच्यो धुवो आदल्या दिसाच गेल्ल्यो. हालीं चारपांच वर्सां फाटींमेरेन गोकूळय अशेंच वयतालें. अजूनय शिगम्या पुनव लागीं पावली म्हणटकीर तागेलो जीव थतर-वितर जाता. जीव इल्लोइल्लो जावन आगळीच उमळशीक लागता. पूण ताजे पांय मात कशेच भायर सरनात.

बुधवार दिसा वाड्यावेले कांय दादले, कांय भुरगीं सांजचें वोट मोव जातकीर भायर सरले. आनी हणकोणचे वाटेक लागले.

रमेशाले आईन सदांचेंच शाळेक वचूंचें खोमीस आनी चेड्डी नितळ धुवन ताज्या आंगार घातिल्ली. तो सदाक पर्थीपर्थी सांगताली. 'पोराक मातशे सांबाळून व्हरून हाडात रे. मातसो सादो तो.'

सदान म्हळें, 'मामालो भाचो तो. मामाल्या गांवची वाट खंयच्या भाच्याक कळना म्हण आसा ?'

माजाळीच्यान, मुडगेरीच्यान, गडावेल्यान जायतो लोक हणकोण शागोतेक आनी नाटकाक वचूंक भायर सरिल्लो. रस्तोभर हो लोक.

रमेश भोवभोव उमेदीत आसलो. वाटभर नाचतालो धांवतालो.

असनोटी काडटकीर हणकोणा पावता म्हणसर रानांतलीच वाट. पारां पिटकुळां, चिवरांवीन खावंक झिलीझोपांनी वेतालीं. दादले तांकां धपकायताले. मदींच पोरां घे धावंक लागतालीं. आनी मुखार वचून थांबतालीं. मगेर दादले थंय येवन पाव म्हणसर घोडकां बीन फोडून खातालीं.

पोरां आनी दादलेय रमतगमत हणकोणा पावले तेन्ना वेळ कासरभर आशिल्लो. गावाचे भायर घातिल्ल्या नाटकाच्या थेटराक ताटीबीन लावपाचें काम चालू आशिल्लें. पड्ड्यांची गाडा अजून येवंची आसली. पयसुल्ल्यान फक्कन जुवे खांबे आनी आडीच दिस्टीक पडटाली. सगळेंच मेकळेंमेकळें दिस.

पूण हिंगा आयज रातची गर्दी उसळटली. नाटकाचो चकफोग जातलो.

सगणेजण हणकोणचे पायणींत पावले. आनी एकएकलो आपआपल्या सोयऱ्यागेर वचूंक फासफलो.

रमेशाल्या मामालें माळयेचें व्हडलें घर पायणींतल्यानच दिस्टीक पडटालें. रमेश मामाल्या आकाड्यांत पावलो आनी मदलो माम कूटतकूटत येताना दिस्टीक पडलो. 'मामा !'

'कोण रमेश रे, एकलोच येयला बाळा ?'

'ना. वाड्यावेले आनीक लोक आयिल्ले.'

'आई येवंक ना ?'

'ना.'

मगेर मदलो माम सोतामरीच उलयिल्ले-वरी उलयलो. 'आफोवंक कोणय गेल्यार येतलें मू गोकूळ. जण एकलो ह्या ना त्या तंट्यात घुस्पल्लो. सोताच्या सुवातांमुखार भयण आनी खंयची हांकां ?' मगेर ताणे व्हडानशे म्हळें, 'सांवार आयला बाळा, तेंचेर !'

'कितें मामा ?'

'कांय ना. चल आदीं देवळामळार मातशें भोंवन येवंया.'

'मामा, देवळामळार जत्रेमाण येयल्यात ?'

'येयल्यात दोनतीन. आतां जत्रापेठ पयलींवरी उरली ना बाळा. आतां लोकांची सदांच जत्रा. उठसुट लोक शारांनी धांवतात.'

'मामा, बांयकडचे तोरंगीक तोरंगां जाल्यांत ? बरीं गोड तोरंगां न्हय मामा. आई भोव याद काडटा तेची.'

'तो तोरंगी रुख गेल्ल्या वर्साक मारलो बाळा. बरीं तिसेक तोरंगां आयिल्ली त्या तोरंगांक लागून घे झगडीं. व्हडल्यान एक दीस रागान कुराड हाडली आनी मूळसयत झाड कातरून उडयलें. म्हणूंक लागलो. झगड्याचें मूळच हुमटून उडयतां. वर्सा-वर्साक हें झगडें जातलेंच.'

माम आनी भाचो देवळांत गेले आनी वारांदंत मातशे बसले. देवळांत लोकाचो बरोच राबितो आसलो. जो तो येतालो आनी घणू करून घांट वाजोवन देवाक पांयां

पडटालो.

‘केशवा, कोण रे?’

‘भाचो गोकूळालो चेडो.’

‘अशें, येदो आसताना चयल्लो आवयले हुटीत.’

मगेर माम भाचो उठून मातशे मळार भोंवले. माटोव घालून थंय एक चावे दुकान घातिल्लें. मामान विचारलें, ‘वाळा, कितेंय खातलो?’

रमेश वोगीच रावलो. पूण मामानच म्हळें ‘आतां कांय खावंक नाका. मगेर रातचें जेवंक जावचें ना. स जण माम तुगेले. जेवता जेवतां गळ्याकडेन येयतलें.’

‘सातजण न्हय मामा?’

‘म्हजें सोड. मामी आसल्यार मामा! यो आमी एकैक शरबत पिवंया.’

थंय कुशीक एका टेबलार पांच स रंगां-रंगांच्यो बाटल्यो दवरून शरबत ताले. थंय तांणीं शरबत घेवन पियेलें. चार आप्यांक एक. मगेर ते माणार गेले. ‘कितें घेतलो बाळा?’

‘कांय नाका मामा.’

‘पिल्लूक, फुगो, चेंडू कितेंय घे रे.’

‘नाका मामा.’

मामानच मगेर सुपुल्लोच एक चेंडू मोलयलो, सवाय रुपयाक. ते वाटेक लागले.

‘शाळेक सारको वयता मुरे बाळा?’

‘हय मामा.’

‘ह्या वर्साक खंयची यत्ता?’

‘चवथीन पास जावन पांचवेक पडलां.’ बाटेर एक खोंप आसली, चुट्टांची. ताजेर एक तामडो कानडीत बोर्ड मारिल्लो, ‘शराबू अंगडी.’

रमेशान अक्षरां जळोवन तो बोर्ड वाचलो, ‘सोऱ्याचें दुकान दिसता.’

माम खोंपीमुखार पावतकीर मातसो वारलो. राव हां म्हण बेगीबेगीन भितर गेलो आनी रोखडोच आयलो. ‘या.’

माम उजव्या हातांत बडी घेवन दावो हात दाव्या पायांचे धिमयेर दवरून तो पांय शेंवटून मुखार उडयिल्लेवरी चलतालो.

आतां नाटकाचे पड्डे पाविल्ले आनी ते चडोवपाचें काम चलिल्लें.

आकाड्यासरीं पावतकीर मामान खाशां-

तल्यान एक बंदो रुपयो काडलो आनी रमेशाल्या बोलसांत घालो. ‘नाटकाक गेल्यार चणे, भिकणां कितेंय घेवन खा. ना जाल्यार एक पिल्लूक घे.’

रमेशान तो रुपयो खाशांतल्यान भायर काडून चयलो ताका तो चकचकीत सामक्को तायटायेदो दिसलो. ताणे सान बाळकावरी तोंड करून मामाक चयलें.

मामान म्हळें, ‘तूं मुखार वच वचून वासरेंत बस. कोण आफयता तेगेर वच.’

‘तूं येयना मामा?’

‘हांव मगेर येयतां. तूं वच.’

माम बडी तेंकयत आनी अपंगूळ पांय शेंवटून मुखार उडयत सडसडीत चलूंक लागलो. पूण तो मातसो मुखार गेलो आनी ताणें म्हळें, ‘नाटकाक गेल्यार रातचो सांगळून यो रे बाळा!’ मगेर ताणेंच पर्थें म्हळें, ‘मामागेर शागोते जेवण जेवतकीर नाटकाक आनी खंय पावतलो तूं? जेवतां-जेवतां शेमेवंक लागतलो.’

रमेश आकाड्यांतल्यान भितर सरलो, मामांल्या घरा वचूंक. मामागेलो चिऱ्यांचो दुरीग, गाडयांची बांय, माळयेचें उप्परकी घर पळोवन रमेशाक आगळीच उमेद आयली. पूण तो चिततालो ‘मदलो माम खंय वचूंक गेला काय? आयज तो कोणागेर जेयतलो? खंयच्या मामागेर!’

तो मामांगेले वासरेर पावलो तेन्ना काळोख पातळूंक लागिल्लो आनी निकतेच दिवे लागिल्ले.

तीनचार वर्साफाटी तो आईवांगडा शिग-भ्याचे शागोतेक आयिल्लो. तेन्ना ताका पळयिल्ली याद आसा, वासरेंतल्यान घरांत वचूंक एकच म्हाल दार आसलें. सोबीत कांतयिल्लें. ताजेवयर फोटूबीन लायिल्ले. पूण आतां दाव्यान उजव्यान आनीक तीन-चार दारां पडिल्लीं. कुशीचे पडवे वटेनच एक दार आसलें. माळयेरूय कोण रावतात अशें दिस. खंयच्या दारांतल्यान गेल्यार खंय कोणागेर पावतलो हें कांयच कळनासलें. सगळोच घुस्पागोंदळ.

रमेशाक भलत्याच कोणात्यातरी वळख-देख नाशिल्ल्या घरांत येवन पाविल्लेवरी

जालें. हेंच मामालें घर हें ताका खरेंच दिसना जालें. तो कोनशांत हांथरिल्ले एके शेंदरेर वोगी बसलो, आंग वावडून घेवन.

पयलीं आई वासरेंत पावतकीर म्हाका वासरेंतच सोडटाली आनी घरभर बोवाळूंक लागताली. सगळेजण ‘गोकूळा मोकूळा’ करीत तिका पाचारीत रावताले. ताका सारक्की याद आसा, तो ल्हान आसताना त्या म्हाल बागलाचे कुशीक एके कपड्याचे खुचियेंत एकलो सामक्को म्हातारो दादलो बसतालो. आई केन्ना विचारता, ‘रमेशा, तुका आज्जाक पळयिल्ली याद आसा रे?’

हांव हय म्हणटां. तो म्हजो आज्जोच आसूंक जाय.

जायतो सोयरो धायरो आयिल्लो. जण एका दारांतल्यान कोणकोण भायरभितर वताले. पूण रमेशाक सगळेच अनवळखी.

मदीं एक माम भायर आयलो. तो खंयचो व्हडलो माम काय धाकलो माम म्हण रमेशाक सारकें कळलें ना. ताका मदलो एक माम सोडल्यार हेर सगळे माम सारकेच दिसताले. लांब आंगलोटाचे. धोंगांपोंगांतल्यान मोटीमोटी हाडां वयर सरिल्लेशे. लांबट थबथबीत गोऱ्या चेऱ्यांचे.

रमेशान बशिल्ले कडच्यान भायर आयिल्ल्या मामाक ‘मामा’ म्हण पाचारलें. त्या मामान रमेताकडेन पळोवन ‘येयलों, बस बस,’ म्हळें आनी तो खंयचेतरी बागलांतल्यान भितर रिगलो. मगेर खंयचो ना खंयचो माम दिस्टीक पडटालो. रमेश येदें तोंड करून तांचेकडेन पळेतालो. पूण कोणाच्या तोंडार आगत्य, आपलेपण नासलें. रमेशाक दिसलें, ‘हे म्हाका वळखनात काय कितें?’

तो हेवटेन तेवटेन पळेत व्हडले मामियेक सोदतालो. व्हडली मामी एकदम बरी करताली ताका. आंब्यातेंपाक येयल्यार आंबे कापून बशीभर शिरो दिताली. पातळ गोडांत सोय घालून बरें घाटणें करून कैळीपानाक बांदून दिताली. ती आतां खंय आसा काय! खंयच्या बागलांतले चुलीसरी!

पयलीं हे वासरेर शेकान शेक पंगत बसताली. कितलो लोक जेवन वयतालो! पूण आतां जाचो ताचो सोयरो वांटून घातिल्लेवरी

फावत्या बागलांत रिगतालो. पूण रमेश तर सातय मामांलो भाचो. वांटून कसो वयतलो? खंयचें बागल आपलें म्हण रिगतलो! आईन तर सांगलां, 'जो पयलीं आफयतलो तेगेर वच म्हण.' ताका वोगीच दिसत रावलें, आतां खंयचो तरी माम येयतलो आनी आपणाक हाताक धरून 'रमेशा यो' म्हण आफोवन आपल्या बागला भितर व्हरतलो. मगेर हांव तेगेर म्हुंयेर बसून जेयतलों. मामी वाडतली म्हाका !

मदलो माम येयतलो म्हण भोव भोव वाट पळेली ताणे. पूण तोवय खंय गेल्लो कोण जाणा !

सोयन्यांचो राबितो, तांचो बोवाळ, तांचें जेवणखाण हातूंत येदोसो रमेश त्या कोनशांत सडलो आनी झेमेवंक लागलो.

पोर पांच मैलांची वाट माणयत नाचत जेठत आयिल्लो. ते भायर थोट्या मामा-बांगडा देवळांतल्यान भोवन आयिल्लो. तातूंत भूकेचीं दावखुलां पोट खरपूंक लागिल्लीं. पोर थाकलो, भुकेलो आनी झेमेवंक लागलो. लखण मारूंक लागतकीर चेंडू तसोच बचकांत घेवन थंयच कोनशांत आड पडलो आनी खिणांत थार म्हुडून गेलो. शागोतीय ना आनी नाटकय ना.

सकाळीं ताका जाग आयली तेन्ना भायर उजवाडिल्लें. वासरेर घे लोक वचत थंय आडवे उबे न्हिदिल्ले. 'नाटकांतल्यान येवन हे अशे न्हिदल्यात दिसता. म्हाका तर कांयच कळलें ना'

पोटाक चराटून भूक लागिल्ली. पोटाची भूक, थंय सुस्त न्हिदिल्ली तीं मनशां, जळी-मळीची तीं गिती बागलां पळेलीं आनी रमेशाक रडूंकच घेवंक लागलें. हुडक्या हुडक्यांनी रडूंक येवंक लागलें. हातांतलो चेंडू आनी खिशांतलो रुपय थंयच पडिल्लो. ताणे एके मुडीत तो रुपय आनी दुसऱ्या बचकांत चेंडू घेयलो आनी थंयच्यान तो भायर सरलो. रडत रडत आकाड्यांतल्यान पायणींत आयलो आनी आपल्या गांवचे वाटेक लागलो. आकाड्यासरीं एक बायल बांयर उदक भरताली. तिणें विचारलें, 'अरे कोणालो रे तू ? रडटा कित्याक ?'

पूण रमेशान जाप केली ना. तो रडत

रडत धावंक लागलो. ती बायल पळेतच उरली.

रातीं मदलो माम तारीकडेन वचून तारन्याले खोलींत न्हिदिल्लो. थंयच दुकानां-नांतली मिसळ खावन. बरे रातीर तारयान ताका उरयलो आनी म्हळें, 'भंडार्याल्या वाड्यार शिगमो म्हण बोकडो मारिल्लो. बायलेन एक वांटो घेयिल्लो. चेड्याकडेन धाडून दिल्या शागोती. चडच जातली तूं खायतलो जाल्यार घालून दितां बशयेंत. आमी जातीन उणे म्हण कचरशी जाल्यार नाका.'

'ना ना. घालून दी तूं म्हाका.'

शागोती खातांखातां मदल्या मामालें काळीज भरून आयलें आनी ताळ्यांत आंवडो घूसपलो. अचकीत खतखतो आयिल्लेवरी ताणे म्हळें, वेगळे जाताना म्हाका थोंटो म्हण इतलो हिणसायलो तेंणीं. 'थोट्याक वांटो कित्याक ? तो एके वेळेच्या गिराभाचो हकदार' म्हणटाले. तेंचो गिराम तेंच्याच हुड्यार पडूं.

तारी सैरून बेठेंच 'हूं' म्हळें. जशें तो म्हणटालो, 'आमी सगळें जाणां केशवमाम !'

'व्हडल्याली बायल पालवांत लिपोवन जेवणखाण हाडून दिता. बाणीच्यांत्यो बायलो म्हणटात, म्हजो वांटो तिका मेळूंक जाय म्हण ती म्हजें करता म्हण. म्हज्या घरांत आयज हांव लिपून दपून खातां, सैरु. हाजेन फुडें कांय एक नाका म्हाका तेंचें.'

थोरामोट्याल्या झगड्यांत आपणें पडचें न्ही अशा विचारानसो सैरु वोगीच रावलो.

तो तारयाले खोपींत सकाळी उठलो तेन्ना ताका याद आयली, 'गोकुळालो चेडो रावता दिसतलो. मदलो माम खंय गेलो, उपरांत दिसलोच ना म्हणटलो. ताणे' हातांत बडी घेयली आनी सडसडीत धेपां मारलीं. आकाड्यांत पावतकीर ती येदोळची बायल वेगीवेगीन ताजेपरीं आयली, 'केशवबाब, काल गोकुळालो चेडो घेयिल्लो ?'

'हय. कित्याक म्हण ?'

'तसलोच दिसलो म्हाका. फाटीं चयल्लो हांवें. तुमलेंव सामकेपण.'

'बितें जालें सांग मुगो.'

'सकाळीं नसकाक उठून तो रडतरडत

धांवन गला. हांवें विचारल्यार कांयच उलयलो ना.'

मदल्या मामाल्या काळजांत चरं जालें. तो वेगीवेगीन घरासरीं आयलो आनी व्हडल्या भावाल्या दारांत गेलो. विचारलें, 'गोकुळालो चेडो रातीं कोणागेर जेयलो ?'

व्हडल्या भावान आमी बायलेन दोणांनय अजापानशें विचारलें, तो घेयिल्लो ? दिस्टीकच पडलो ना. खंय येवन बशिल्लो तर तो ?'

दुसऱ्याकडेन वचून विचारल्यार ताणे म्हळें 'दिशिल्लो तो. हांव समजलों तो कोणागेरूय जेयलो आसतलो म्हण.'

चवथ्यान म्हळें, येयल्यार ताणे मामा म्हण जाप दिवचो न्हय ! हांव तेका खंय वळखतां ? कितलीं वर्सां जालीं चवन. गोकुळ तर केन्ना येगीना हे वटेन. गर्व येयला तेका.'

पांचव्यार तर मार रागान म्हळें, 'म्हाका सामको नाडलो सगळ्या भावांनी मेळून आनी इस्टेट हातासली. तेंणींच पळोवचें भयणीचें, भाचरांचें.'

सातव्याकडेन गेल्यार तो पयर कारवार-च्यान येताना बांदून हाडिल्लें सामान पेटेंत-बीन घालून आवरूंक लागिल्लो. तो कार-वारा फुलीसांन आसनालो पयर येताना ताणें आनी तागेले बायलेन येतानाच जेवणाचे बीन सामान हाडिल्लें आनी तीं आता पर्यां वचूंचे तयारेक लागिल्लीं. मदलो तांकां कांयच विचारी नासताना आंगणांत आयलो.

ताणे आंगणांत उबो रावन स्नाप दिल्ले-वरी हात हेळायत म्हळें, 'ह्या घरचो भाचो सात मावळे आसताना उपाशीं पोदान गेलो. तुमकां स्नाप बादलेबगर रावचो ना. निम-तान जातलें तुमचें. अन्नाक वळवळटले तुमी !'

मगेर तो आंगावेल्या कपड्यारच भयणी-गेर वचूंक भायर सरलो. चवथ्याली बायल माळयेवेल्यान कांचवेनशी पळेटाली. हातांतले बडयेच्या नाड्यार सोताक ओडून घेवनसो तो चलतालो. तांजो मुखार शेवटिल्लो अंपगूळ पांय आयज चडच कडकडटालो. इतल्यान व्हडल्याली बायल धांवत धांवत आकाड्यांत आयली. तिणें उलो मारीत

म्हलें 'अरे केशवा, वोत चडूक लागलां. आतां आनी वचूंक नाका.' पूण ताणें फाटीं-वळोन लेगीत चयलें ना.

रमेश एका हातांत चेंडू आनी दुसरे मुठीत रुपय धरून घेवन बद्द घरा आयलो. वाटभर तो रडटालो आनी धांवतालो. तो वाड्या भायर पावलो आनी ताणें शाण्या भरग्या-वरी दुक्कां पुसलीं. तोंड हांसकुरें करून तो घरा आयलो. ताका पळोवन आईक अजाप जालें.

'बेगीनच पावलो मुरे तूं? एकलोच येयलो?'

'शाळेक वचूंक मेळ्ळ्यार वचचें म्हण बेगीनच येयलों आई. वांगडा माजाळीचे बीन लोक आसले.'

'कळाव जालो आयज वचूं नाका.'

'पेज जाली आई?'

'ना. चुलीचेर खतखतता...'

'कित्याक? भूक लागली बेगीनच?'

'हय आई.'

'कित्याक? राती जेवलो ना?'

'जेविल्लों आई.'

'कोणागेर?'

'सातय मामागेर.'

'मगेर इतले बेगीन भूक कशी लागली?'

'पेज वाड तूं म्हाका. वाड म्हळ्यार वाड.'

आईन बेगीनगेर पेजे मडकी सकल दवरली. आनी ताटांत पेज न्हिवोवंक घाली. पेज सारकी न्हिवोवंक दी नासताना रमेश हुनहुन पेज जेवंक लागलो. आईन बारीक तेळ्ळें. ताजे दोळे फोणकुलांत गेल्ले आनी भुकेन सामको व्याकूळ जाल्लेवरी तो जेवंक आशेतालो. तिका दुबाव आयलो, 'रमेश, खरोच रातीं जेविल्लो तूं?'

रमेश वोगी.

'अरे, सांग मुरे.'

'आई, म्हाका कोणेंच जेवंक आफयलें ना. वासरेंतच हांव न्हिदून पडलों.'

गोकूळालें काळीज कांटयान कोंचयिल्ले-

वरी जालें. निकतोच कोणतरी बापूय मेल्ल्याची खबर घेवन येयला आनी आतां आपूण हुयेल्यांनी रडूंक लागतलें. ना तर सातय भावांक चराटून शिराप तरी दितलें, अशें ताका दिसूंक लागलें. तें मट्कन सकल बसलें. मदल्या दारांत ते कितलो वेळ तशेंच बशिल्लें आनी ताणे कितें कितें चितलें हें ताकाच खबर ना.

रमेश आतां जेवन उठिल्लो आनी मामान दिल्ल्या चेंडून घरांतच खेळटालो. भायर आंगणांत कोणाची तरी सांवळी हालली. पळेल्यार मदलो माम दारांत उबो. वोतांत-ल्यान चलून येवन तो थकिल्लो, हुमेन भिजिल्लो. भितर रिगताना तो लवडून पडटलो अशें दिस.

रमेश 'मामा!' म्हण वचून ताज्या आंगाक तेंकलो. गोकूळ मात ताजेकडेन पळेतच उरलें.

-३३-

तान

गिमाच्या रखरखांत आंगाची कात सोलून घेवन
माथ्यार चुंबळ घेनासतना,
ग्रिष्माचो लख्ख सूर्या आलतडच्यान
पलतडीं पराय करतना
सामकी पोटाकचेंतल्यान लागिल्ली पाण्याची तान
जिबच्या पोंतार उजो ओंकीत आसा ...
रेंवटाचें खोर्न पेटून
तातूंत काळीज लासत आसा...

म्हणून म्हणटा :

रे पावसा, त अेकदां येवन वच.

जिबेची तान भागोवन वच.

सुल्लेल्या कातीर शितळसो

पांचव्या पात्याचो लेप लावन वच.

हांगा पांवालां पावलांर पाडेपण किल्ललां.

आमच्या मदमाच्या दोळ्यांनीं इंगळे वखवखल्या.... आनी

रेंवटांत बुरबुरिल्ल्या चंवनाचो भगभग पेटून

पातशेल्ले रगत आंगभर फोड येवन फुटत आसा.

निंवालांचे खांदये-खांदरेर

ज्वाळामुखीची वाल मूळ धरूंक लागल्या.

जमनीच्या पोटार वेरेल्ल्यो वेरो,

सपनांचे पेळे बांदून, पावसाचे वावझडीची

पांचवीचार दिखाळ धार घोटूंक तोंड उगडून बसल्या....

दीसभराच्या हुलोपान करपून गेल्ल्या रातीच्या रातेरांत
काळखाचो पिलो, लेगीत पाण्याच्या अेका थेंब्याखातीर
हातपांय बडोवंक लागला....

आनी पावसा,

तूं मात असो हात-पांय कांबरून उकत्या दोळ्यांनी
सगळी मजा पळयत बसला !

यो पावसा यो....

मळबाचें दान ओंपीत यो.

मळबांत-मातयेंत,

बांयत-तळयेंत,

पानांत-मनांत, तुजी सासाय जागयत यो.

आतां आनीक कळाव करूं नाका.

आमी सगळें तुजेर सोपयलां : सा ओ सा S....

या पावसा.....

- परेश नरेंद्र कामत

इतिहासाची पाळां

काकासायबांल्यो चिटी

चंडीगढ

१९-९-६६.

प्रिय रवींद्र,

मुंबाहीन सरळ येथें चंडीगढला आलों आहे. वाटेंत दिल्लीच्या स्टेशनावर तुमचें १४ सप्टेंबरचें पत्र मिळालें.

तुमचे राजकारणी सहकारी त्यांच्या सोयी प्रमाणे तुम्हाला त्यांच्या चळवळींत खेंचून घेतात आणि सोयीस्करपणे तुम्हाला बाजूलाही ठेवतात अशी छाप माझ्या मनावर आहे. ती खरी आहे का ?

तुमच्या तिकडील परिस्थितीची ताजी माहिती मला नव्ही. तुम्ही चालवलेल्या सत्याग्रहाची माहिती मला 'राष्ट्रमत' वाचून मिळाली तेवढीच. ती अभिप्राय किंवा सल्ला देण्यास पुरेशी नव्ही. तेव्हां तुम्ही सत्याग्रह चाल ठेवावा कीं नाहीं या विषयी मी कांहीं मागूं शकत नाहीं. काँग्रेस श्रेष्ठीनी ठरविल्याप्रमाणे गोव्याच्या भवितव्या विषयी 'ओपीनियन पोल' घेण्याचें काम लवकर होणार असेल तर तुमचे अधिकाधिक लोक मते देण्याला आणि लोकांना समजावून सांगायला बाहेर असले पाहिजेत. तुमचा सत्याग्रह चालू राहिला तर लोक तुरंगांत जातील. हजारों लोकांना तुरंगांत टाकून मतदान अरकून घेतलें आणि मतदानानंतर अुदारपणे सर्वांना सांडून दिलें तर तुम्ही प्रतिपक्षाच्या हातीं खेळलांत असेंच ठरेल. म्हणून काँग्रेस श्रेष्ठीकडून आतांच वचन घेतलें पाहिजे की मतदान सुरू होण्यापूर्वी अेक महिना अगोदर सर्व सत्याग्रहींना मुक्त करण्यांत येतील.

मतदानाचा बहिष्कार करण्याचें धोरण डोळ्यांत राख घालण्यासारखें ठरेल.

सध्याचे सगळेच पुढारी प्रजाहिताचा विचार करण्याअवजी निवडणुकांतील लाभहानीचाच विचार अधिक करत असतात.

'जीवनव्यवस्थे' चें हिन्दी सोमेश्वर पुरोहिताने तयार केलें. पुस्तकाच्या प्रकरणांची रचना बदलावी अशी सूचना अुमाशंकरांची. पुस्तक तुमच्यापशी पाठवायला सांगितलें होतें. पण तुम्ही सध्या राजकारणांत फारच गुंतलेलां आहांत. म्हणून मी हें काम अुमाशंकरांनाच सोंपविलें.

परधाम प्रकाशनाचे व्यवस्थापक रामभाऊ म्हसकर वर्ध्याला भेटले होते. 'परमसखा मृत्यू' चें बाबा मोघेकडून मराठी करून छापण्याची त्यांची अिच्छा आहे. मी त्यांना तशी परवानगी देण्याचें ठरविलें आहे.

'नवजीवन' साठी माझ्या लेखांची लहान लहान पुस्तकें तयार करून द्यावी अशी सूचना मी तुम्हाला केली होती. पण आतां तुम्ही गोव्याच्या राजकारणांत चांगलेच सांपडले गेले आहांत. तेव्हां तुमच्याकडून सध्या विशेष अपेक्षा करणे अन्यायाचें होतील.

काकाचे सगळे वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

२४-१०-६६.

प्रिय रवीन्द्र,

भाअूसाहेब माडखोलकरांना पाठवलेल्या पत्राची अेक नक्कल या सोबत जात आहे. तुम्हाला माहिती असावी म्हणून पाठवीत आहे.

काकाचे सगळे वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

२२-१०-६६

प्रिय भाअूसाहेब,

ता. १४ ला येथून बुन्हाणपुरला जाअून तेथून मुंबाीला गेलों आणि २० च्या रात्री येथें आलों.

येथें गोव्यांतील युनायटेड गोअन्सचे कित्येक पुढारी आले आहेत. त्या खेरीज मुंबाींत राहणाऱ्या गोवेकरांचें अेक डेलिगेशन देखील येथें आलें आहे. गोव्यांत अलीकडे जो अभूतपूर्व सत्याग्रह झाला त्यांत हजारों लोकांनी भाग घेतला. गोव्यासाठी ही अपूर्व वस्तु होती, पण माझ्यावर प्रभाव पडला तो दोन गांष्टीचा. या सत्याग्रहांत ख्रिस्ती महिलांनी मोठ्या अुत्साहाने भाग घेतला. ही नवजागृती भारतासाठी शुभचिन्ह आहे. आणि दुसरी गोष्ट म्हणजे गांधीजींना संतोष व्हावा अितक्या शांततेने त्यांनी हा सत्याग्रह करून दाखविला. पोलिसांची काँडन तोडण्यांत या सत्याग्रहींनी आपल्या संयमाचा अुत्तम परिचय दिला.

सत्याग्रह चालवला आपल्या रवीन्द्र केळेकरांनी. देशांतले वातावरण अितकें बावचळलेलें असताना देखील रवीन्द्रांना हा सत्याग्रह गांधी पद्धतीने पार पाडतां आला हें अभिनंदनीय आहे. महाराष्ट्रांने याची कदर केली पाहिजे.

येथें आलेल्या मंडळींत दोन तेजस्वी ख्रिस्ती महिला आहेत. त्यांची निष्ठा आणि त्यांचा अुत्साह पाहून मी चकित झालों. येथे आलेल्या या सर्व गोवेकर ख्रिस्ती नेत्यांशी मी मनमोकळे बोललों. मी म्हणालों कीं विलीनीकरण आणि विलीनीकरण विरोधी दोन्ही पक्ष आज तरी तुल्यबल आहेत. 'पोल' घेताना पारडें कुठल्या तरी अेका बाजूला जरासें झुकेल आणि अशा रीतीने कुठल्या तरी

ऐका पक्षाचा विजय होऊन. पण परस्परांमध्ये तेढ वाढली तर गोव्याच्या हिताचा पराजयच होऊन. यापेक्षा दोन्ही पक्षांनी गोव्याचा आणि भारताच्या हिताचा विचार करून समन्वय स्वीकारणे चांगले. हे लोक माझे म्हणणे विश्वासाने ऐकून घेतात. तुमच्या बाजूच्या लोकां विषयीं असे म्हणतां येतील का ? मांडखोरपणाने विजय मिळवावा, न्यूसस वेत्यु वाढवावी अवेढेंच ज्यांना कळतें त्यांच्याशी बोलणी करायचीं कशीं ? आपण होऊन जर त्यांच्याकडे गेलों तर पहिले अनुमान निघतें कीं प्रतिपक्ष मअू आला असला पाहिजे म्हणून आतां गोडी गुलाबी सुरू झाली आहे.

कवी बोरकर लिहितात कीं श्री. बांदोडकरांशीं त्यांची चांगली जिव्हाळाचाची बोलणी झाली. त्यांना निःसंशय गोव्याचें हितच हवें आहे. पण शेवटी ते म्हणाले की विलीनीकरण अगोदर मान्य करावें तरच आम्ही पुढचीं बोलणी करण्यास तयार होअू. बोरकरांनी त्यांना समजावण्याचा प्रयत्न केला कीं अशी अट घातल्याने 'राउंड टेबल' सुरूच होणार नाही.

बोरकर संवादाने हा प्रश्न सोडवावा या मताचे आहेत डॉ. गायतोंडेही याच मताचे आहेत असेही बोरकरांनी लिहिले आहे.

पण प्रश्न असा आहे की सामोपचाराने समन्वयाचा माग काढायचा तो 'पोल' च्या पूर्वी की 'पोल' च्या नंतर ? सामोपचार करायचा झाला तर तो 'पोल' घेण्याच्या पूर्वीच झालेला बरा. पोलचा निर्णय कांहीही होवो, प्रतिपक्षाला तक्रारीला जागा राहणारच. विजयी पक्ष अनुत्तपणे बोलणार आणि बुद्धाने म्हटल्या प्रमाणे 'दुःखं शेते पराजितो.' ज्याने वर वाढते हें ही बुद्धाचेंच वचन आहे.

पोल घेण्यापूर्वी जर बोलणी करायचीं तर अभयक्षीं परस्पर आदर असला पाहिजे. दोन्ही पक्ष तुल्यबल आहेत असे समजूनच बोलणी झाली पाहिजेत. अवेढें तुम्हाला साधतां येतील का ? महाराष्ट्रीय लोकांनी माझा यथेच्छ अपमान करून पाहिला. पण माझा मान त्यांच्या हातीं मी ठेवलाच नव्हता. त्यामुळे त्यांना यश आलें नाहीं. मी माझी तटस्थता साडली नाही कारण मला अभयांचें कल्याण हवें आहे.

येथें आलेल्या गोव्याच्या मंडळींशीं काल आणि आज माझे जें बोलणे झालें त्यावरून मला वाटतें कीं हा पक्ष मजबूत असूनही विजयाने अन्मत होणार नाही. महाराष्ट्रवाद्यांनी परस्पर अविश्वासाचें, निंदेचें आणि द्वेषाचें वातावरण निर्माण केलें नमतें तर गोव्याच्या ख्रिस्ती लोकांना जिकणे कठीण नव्हतें. आतां ते मला विचारतात कीं तुमची गोष्ट अँकायला महाराष्ट्रवादी तयार आहेत का ? स्वतःच्याच लोकांचा पाणभुतारा करून या लोकांना काय मिळतें तें आपण पहातोच आहोंत.

रवीन्द्र केळेकर सध्या येथें आहेत. माझ्याच कडे अंतरले आहेत. येथें कांही दिवस राहून येथील श्रेष्ठीच्या गांठोभेटी घेऊन ते गोव्याला जातील. परवाच्या सत्याग्रहांत त्यांनी पुढाकार घेऊन ख्रिस्ती समाजांतलें नवचैतन्य पुढे आणलें. रवीन्द्रांमध्ये गांधीवृत्ती पुरी बाणलेली आहे. मी त्यांना सामोपचाराचें सांगितलें. ते म्हणाले,

जाग : डिसेंबर १९९०

'आतां याचा कांहीं उपयोग नाही. फार अशीर झाला.' तरीही मला वाटतें, तुम्हाला अष्ट वाटल्यास तुम्ही मुंबलीला जाऊन त्यांना भेटावें. परिस्थिती समजून घ्यावी. त्यांच्या मार्फत अंतरांनाही भेटावें. रवीन्द्रांमध्ये समजूतदारपणा पुष्कळ आहे. येथें आलेल्या ख्रिस्ती पुढाऱ्यांत देखील मला तो दिसला. आपल्या लोकानी त्यांच्यांत अविश्वास उत्पन्न केला. तो दूर करणे आपलें काम आहे. धर्मभेदाची अडी कायम ठेवन हिन्दू समाजाचें कल्याण कधीच होणार नाही. सरते शेवटी आपण सर्व ऐकाच हाडामासाचे आहोंत. आपलें भविष्य ऐकमेकांशी निगडीत आहे. अवेढी गोष्ट ज्यांना पटेल तेच महाराष्ट्राचें हित करूं शकतील. ख्रिस्ती समाजावर रवीन्द्रांचा चांगलाच प्रभाव आहे, असें येथें आलेल्या ख्रिस्ती पुढाऱ्यांनीच मला सांगितले आहे. रवीन्द्रांनी ख्रिस्ती नेत्यांना कांहीं सांगितलें तर त्यांचें म्हणणे ते आदराने ऐकून घेतील. तुम्ही त्यांना अवश्य भेटावें. त्यांचा मुंबलीचा पत्ता C/O डॉ. द. कृ. सुखठणकर, बी ५८/५५४ बांद्रा पूर्व असा आहे. ते ता. २६ पर्यंत निश्चित येथें आहेत. वाटल्यास त्यांना येथेंच तुमचें पत्र मिळू शकेल. मुंबलीला ते फार तर दोन तीन दिवसच राहूं शकतील.

मी ता. २६ ला येथून निघून सात आठ दिवसांसाठीं बिहारला जाण आहे.

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

अहमदाबाद.

३०-११-६६

प्रिय रवीन्द्र,

ता. २२-११- रोजीं मी तुम्हाला अँक पत्र लिहून पाठवलें होतें. तें मिळण्यापूर्वीच तुम्ही लिहिलेले २५-११चें तुमचें पत्र मला आज येथें अुमाशंकरकडे मिळालें. मी अुद्यांचा दिवस येथें आहे त्यानंतर कांहीं दिवस सौराष्ट्रांत हिडून १५ डिसेंबर पर्यंत मुंबलीला पोहोंचेंन. माझ्या अुजव्या डोळ्याचें ओपरेशन ठरलेलें आहे.

गोव्याचें सरकार राजीनामा देतील त्यानंतरच ओपीनियन पोल घेतला जातील असें आजच वर्तमानपत्रांत वाचलें.

भाअूसोहेब मांडखोलकरांचें अँक पत्र होतें. महाराष्ट्रांतल्या पुढाऱ्यांशी बोलणी करण्याची हिम्मत त्यांच्यामध्ये आतां राहिलेली नाही असें ते लिहितात.

राज्यसभेंत गोव्याचा कोणी प्रतिनिधी आहे का ? माझी अशी सूचना आहे कीं सिंधी भाषेला घटनेच्या आठव्या परिशिष्टांत घेण्याचा प्रस्ताव आला तर तुमच्या प्रतिनिधीने राज्यसभेंत त्याला पाठिंबा द्यावा आणि सांगावें कीं सिंधीची आणि कोंकणीची केस सारखीच असली तरी आज आम्ही कोंकणीचाही स्वीकार करा असें सांगून सिंधीची केस बिघडवूं अच्छीत नाही. सिंधीचा स्वीकार झाला तर कोंकणी साठीं लोकमत अनुकूल होतील याची आम्हाला खात्री आहे. म्हणून आज आम्ही सिंधाला पाठिंबा देत आहोंत.

सिधी ही कोंकणीचीच अक भगिनी भाषा आहे. तिला आठव्या परिशिष्टांत स्थान मिळालेंच पाहिजे.' अशा अर्थाचें अक लहानशें भाषण त्याने करवें.

आज जर कोंकणीसाठी आपण प्रयत्न करायला गेलों तर सर्वच सभासद अकमुखाने म्हणतील की गोव्याचा ओपीनियम पोल प्रथम होअं द्या त्यानंतरच दोन्ही भाषांच्या प्रवेशाचा विचार करतां येतील. सिधीला हें कालहरणा सारखें होतील आणि सिधी लोक दुःखी होतील. कोंकणीचा कांहीं फायदा व्हायचा नाही. सिधीचा मार्ग आपण सुलभ करून द्यावा म्हणजे सिधी लोकांची सहानुभूती आपल्याला लाभेल. हा माझा अभिप्राय ख्रिस्ती पुढाऱ्यांना समजावून सांगा आणि 'राष्ट्रमत' लाही हेंच धोरण स्वीकारायला लावा.

बिहार मधल्या अन्नसंकटाच्या बाबतींत गोव्याच्या लोकांनी चांगली रक्कम जमवून जयप्रकाश नारायणांकडे पाठवून दिली पाहिजे. राष्ट्रमतांतून देखील या विषयावर लेख आले पाहिजेत. भारतीय अक्याचा अनुभव करण्याचा हा अक महत्त्वाचा प्रसंग आहे.*

काकाचे सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

* मूळ गुजरातीवरून अनुवादित.

(आमचे कडेन काकासायबांच्यो १९७६ मेरेनच्यो चिटी आसात. पुणून अक तर त्यो आमी अजून क्रमान फायलींत घालूंक पावूंक नात आनी दुसरें, कोंकणी आनी गोंय ह्या विशयांचेर तांतूंत चडशें कांय ना. हेर जायत्या विशयांची चर्चा तांतूंत आयल्या-जांची आस्था 'जागा'च्या वाचप्यांक आसपाचें कारण ना.

देखून ह्या आंका अपुरांत काकासायबांच्यो चिटी 'जागांत' येवच्यो नात.

काकासायबांचो पत्रवेव्हार जायत्या गोंयकारांकडेन जाल्लो. तांचे भितरल्या कोणेय तांगेल्यो चिटी सांबाळून दवरल्ल्यो आसल्यो आनी तांणी त्यो आमचे कडेन धाडून दिल्यो जाल्यार मात त्यो 'जागांत' भौमानान येतल्यो.)

— संपादपी

— ❀ —

अक्षरफुलां

म्हज्या ह्या.....

अक्षरफुलांचो शिवर

तुज्या पोच्यांत

साचोवन दवर

कळयो फुलतल्यो

पाकळचो झडट यो

तेन्ना

हींच फुलां

तूं हूंंग.

तुज्या काळजाक

पाझर फुट्टलो

आनी.....

केन्नाच कळूंक नाशिल्ल्या

उतराचो अर्थ

अळंग.. ..

तुका कळटलो.

० ० ० ० ०

अका....

मोन्या काळजाक

आकार दिवपाचो

हांवेन.....

अपेशी यत्न केलो

पूण.....

तें अदिकादीक

निराकार जायत गेलें.....

जायत गेलें...-....

० ० ० ० ०

मळबाच्या

बदलत्या कोरांत.....

म्हज्या...

भावनाचे रंग

कुपां जावन

जोगलायतात !

तेन्ना.....

पयल्या पावसाचे उमेदीन

ते दडकेंत भिजपाक

कोण. ..कोण नासता...

हांव अकटोच

आनी.....

सांगाताक म्हजें

पिश मन !!

० ० ० ० ०

तूं.....

म्हाका मोलायतना

म्हजी.....

आस्पत मोलावं नाका

... ..

म्हजें काळीज मोलाय.

० ० ० ० ०

म्हज्या

विचार बुरसट मनांत

तुजें निर्मळ पडबिंब

म्हेळ...म्हेळ दिसता !

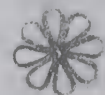
आनी.....

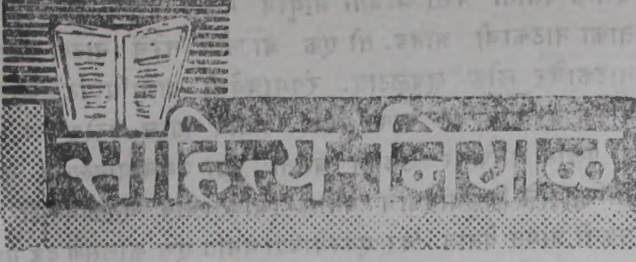
सत्याक आशेल्लें मन

परकी जग लुचता !

० ० ० ० ०

— भालचंद्र गांवकार

पलतडचें तारूं

महाबळेश्वर सैल हांचो कथासंग्रह

— नागेश करमली

फाटल्या पंचवीस वर्सांच्या काळांत, कोंकणींत जायते तोलामोलाचे कथाकार फुडें आयल्यात आनी येत आसात. कांय जाणांच्यो कथा झेल्यांच्या रुपान उजवाडाक आयल्यात. कांय जाणांचे तर एकापरस अदीक झेल्ये उजवाडा आयल्यात. ते नदरेन पळेयल्यार, बाब महाबळेश्वर सैल हांच्यो कथा, झेल्याच्या रुपान साहित्य मोग्यांमेरेन पावपाक इल्लो कळावच लागला अशें म्हणूंक जाय.

महाबळेश्वर बाब फाटलीं कांय वर्सां सातत्यान कथालेखन करीत आसात. नेमाळ्या म्हयन्याळ्यांनी तांच्यो कथा उजवाडा येतात. एक सैलीदार, तांकीवंत लिखणेचो कथाकार म्हणून कोंकणी कथेच्या मळार ताणीं आपणाली सुवात निर्माण केल्या हें म्ह का मुजरत, पयलींच सांगूंक जाय. तांचो पयलो वयलो कथासंग्रह हालींच उजवाडा आयला तो म्हळ्यार 'पलतडचें तारूं.' मडगांवच्या कुळागर प्रकाशनान तो उजवाडा हाडला.

'पलतडचें तारूं' ह्या झेल्यांत महाबळेश्वर बाबांच्या वट्ट मेळून णव कथांचो आस्पाव जाल्लो आसा. ह्यो कथा वाचतकीच सगळ्यांत पयलीं एक गजाल दाटायें नदरेंत भरता ती म्हळ्यार कथासूत्र आनी कथाबिजाचे नदरेंतल्यान दर एके कथेचें वेगळेंपण; तशेंच कथांखातीर वेचिल्ल्या विशयांचेय वेगळेंपण. आनी ते विशय कथारुपान मांडपाची बरोवप्याची आपली अशी एक खाशेली मोड. कथांक भुगोलीक वा वाटाराची तशेंच तातूंतल्या वातावरणाची बरोचशी फाटभूंय लाभल्या तीय, बरोवपी जल्मून ल्हान व्हड जाला त्याच परिसराची. आनी तो परिसर म्हळ्यार गोंयचे दक्षीण शिमेसाकून माजाळी धरून सदाशिवगडावयलो काळी न्हंय आनी उदेंतेवट्यां घाटामुळसांत कद्रेंमेरेन पातळिल्लीं गांवां. हो सगळो राज्यशिमेचे नदरेन गोंयचे शिमेभायलो पूण कोंकणीच मनशांचो वाटार. कांय कथा, तातूंतल्या मनशांवांगडा थोडो वेळ वाचप्याक ह्या वाटाराभायरय भोंवडावन हाडटात; झुजामळाचेंय दर्शन घडयतात. पूण शेकीं त्यो आपणाले नीज भुंयेचेर, आपणाल्याच घराब्या आनी गांवचरच्या मनशांमदीं येवन थिरावतात. महाबळेश्वरबाबान आपणाल्या 'दोन उतरां-नी' सगलां ते प्रमाण ताणी जिवितांतल्या वेगळ्यावेगळ्या बऱ्या-वायट, खडतर जिवि-

ताची रंग रुपां पळेयल्यांत, अणभवल्यांत. तातूंत कांय वर्सां ताणीं फौजेंत काडिल्ल्या जिविताचोय आस्पाव जाता. महाबळेश्वरबाबांनी अणभविल्ले हें विंगडविंगड रुपी विश्व तांच्या कथांनी झळकता. कथा आनी तातूंतल्या मनशांच्या कुरप्या, वर्तुणकांतल्यान आनी सभाव गुणांतल्यान प्रगट जाता. घडये मनाच्या त्या आवर्तनांतल्यान एक वेगळेंच कथा शिल्पय आकार घेता.

ह्या झेल्यांतले पयलेच 'व्यभिचार' हे कथेंतली सरस्वती हीच एक व्यक्तिरेखा घेयात. घरच्यांनी थारायिल्लेप्रमाण तिचें लग्न जाता. चार चवगांवरी ती संवसारय बेभाशेन करता. तिका एक भुरगोय आसा. पूण ती आपणाल्या लग्नापयलीच्या जाका तिणे सगळें ओपिल्लें त्या प्रियकराक कशीच विसरूंक शकना. लग्न-बंधनान ती घोवाची बायल जाता खरी पूण काळजान ती भितर्यां सामकी आपणाल्या पयल्या प्रियकराचीच उरता. लग्नाच्या घोवाकडेन नंदप हो व्यभिचार आनी जाका तन-मन ओंपिल्लें तो प्रियकर मात देवधर्माचो घोव अशें कल्पनेंतच सरस्वती सबंद जिवीत जियेता. खूब वर्सांनी, पयस पाविल्लो तिचो प्रियकर एक दीस तिच्या गांवांत येता. तेन्ना सरस्वती सगळीं लोकींवागाची बंधनां तोडिल्लेभाशेन करून 'घाल्ल्या पातकांत तूंच शुद्धाचार कर!' म्हणपाचे ईश्टेन ताचेकडेन वेता. पूण वेळ सरून गेल्लो आसता. परिस्थिती बदलिल्ली आसता.

'दोंगरायेदी फट' हे कथेंतली विमल आनी विश्वंभर हांचें मोगी जिवीत एक वेगळेंच परिणाम घेवन प्रगट्टा. दोंगांय एकमेकांचेर जिवापरस मोग करतात. पूण जात-पात, धनदौलत हे परंपरेन निर्माण केल्लीं बंधनां आनी ताचे जोडो मनशाचे कडीन सुप्त रितीन जागो आडावन बशिल्लो सुवार्थ पुराय कथेक एके वेगळेंच मोडण दिता. विश्वंभराकडेन लग्न जावंक मेळचें म्हण विमल 'म्हाका दीस गेल्यात ताजेपसून' अशें फटींनीच सांगून वेता. पूण हो मार्गय विमलाक यश मेळोवन दिना. तें म्हणटा, बायलांचें अरूप धन आंकवारपण, कांय सुख भोगीनासतनाच हांवें गोळाक लायलें आनी वगडावन बसलें. पर्थें खंयच्या तोंडान सांगूं हांव फट उलयिल्लें म्हण? कथा सोंपता तेन्ना असहाय विमलाच्या मनांत आत्महत्येचो विचार येता. पूण निमाण्या खिणाक सगळेंच बदलता. विमल एक वादळ जावन सांवाराच्या भारान संवसाराक फुडो करता. विमलाच्या रुपान वेगळेंच व्यक्तिमत्त्व मुखार येता.

'देंठ' ही कथा जाण्टो प्रोफेसर देवदत्त मल्लिकार्जुन हांच्या आनी तांच्या कुटुंबजिविता भोंवतणी घुंवत रावता. ही सबंद कथा सुर्वेक साकूनच आतां कितें तरी तुटून पडटलें, मोडून पडटलें अशें सुचयत आनी तसलेंच वातावरण रचिंतच फुडें सरता. हे कथेंत आयिल्लो तीन सांजचो वेळ, दिवे पालोवन काळोख करून बसप हें सगळें एकेपरीन फुडल्या अनिष्टाचीच सुलूस दीत रावता. आनी शेकीं, घोवाकडेन झगडून आयिल्ले देवदत्ताचे चलयेचो घोव गळफांस दिवन मरता म्हण कळटा तेन्ना कथा वाचपीय अचकीत देंठ तुटिल्ले अवस्थेंत पडटा.

'घरापाखें' कथेंतलो गजानन, घराची मठी उबी करूंक जे आटाविटे काडटा ते पळेयतकीच एका गरीब पूण आपले स्वताचे घरामठयेखातीर तळमळपी मनशाचें प्रत्यकारी चित्र उबें रावता.

हें चित्र उबें करताता बरोवप्यान, गजानन लाकडाच्या लोटाची पावणी हाडूंक कद्र्यां गेल्लेकडेचे जे प्रसंग रंगयल्यात ते कथेक एका आगळ्याच वास्तवाचे उंचायेर पावयतात. आनी तेच वांगडा बरोवप्याचे कलात्मक निरिक्षण शक्तीचीय तांक दाखोवन दितात.

‘ घराघरांतली रड ’ हे कथेंत सुर्वेक विभा आनी शरद ही मोगी जोडी येता. मागीर एक रेस्मानांवाची चली येता. हातूंतल्यान जो तीग जाणांचो एक त्रिकोण तयार जाता तातूंतल्यान तीन मनांचें वेगळ्यावेगळ्या थरांचेर एक विक्षिप्त अतरंगी दर्शन घडटा. विभा आनी शरद एकामेकांचेर जिवारस मोग करतात. पूण मोग जिवीत, सेक्स, बौद्धिकताय ह्या संबंदांत दोगांय दोन सामक्याच वेगळ्यावेगळ्या पांवड्यांचेर चलतात. एक खरायेचो असमतोल निर्माण जाता. ह्या वेळार शरदाचे जिणेंत रेस्मा येता आनी विभा कुशीक पडटा. हे कथेंत वातावरण निर्माण वांगडाच मदीं मदीं मोग, जिवीत, सेक्स हे विशिंची तत्वचर्चाय येता. कथेचो वोग ताका लागून मातसो आडखळटा काय कितें अशें दिसता. ती पूण कथा सोंपता तेन्ना ती सोंपूंक जाय थंयच सोंपल्या हेंय स्पष्टपणान जाणवता.

फौजेंतल्यान रिटायर जाल्लो, आंग धरून पडिल्लो कर्नल अरविद राणे, गांवघरा हांतुणार पडला. ताचो व्यास्तराबी जल्म-गांठ आसा. अशा वेळार ताका ह्या जाण्टेपणांत भोगपी तापत्रय आनी वांगडाच ताच्या फौजी जिवितांतल्यो यादी एकेच समांतर रेणेंत फुडें चलत जी कथा आकाराक येता ती म्हळ्यार ‘ एक सोंपिल्लें झूज. ’ हे कथेंत, हेर कथांच्या मानान कांयशें वेगळेंपण म्हळ्यार, शेवटाशेवटाक थोडेंशें नाट्यमयपण येता. गांवांत सुटयेर आयिल्लो नायक सुपेदार रामचंद्र राऊत हाका कर्नल युनिफॉर्म घालूनच आपणाक मेळूंक यो म्हणून सांगून धाडटा. रामचंद्राक कर्नलानच फौजेंत व्हेल्लो आसता. रामचंद्र युनिफॉर्म घालून कर्नलाचे कुडींत येता तेन्ना तांकां लस्करी सेल्युट दिता. अशा वेळार ताच्या सेल्युटाक आपणे प्रतिसाद दिलो ना ह्या विचारांतल्यान, कर्नलामदलो फौजी एकदम नव्यान जिवो जाना आनी आसानाशिल्ली सगळी शक्त एकठावन म्हणिल्लेवरी तो आपणाले बायलेच्या आधारान ताठ उबो रावता आनी पर्थो सेल्युट दिता.

‘ बळी ’ ही कथा महेश कदम ह्या सैनिकाचे जिणेभोंवतणी गुंथिल्ली आसा. महेश फौजेंत आसलो तरी ताचें मन आपणाल्या घरा लागिल्लें आसता. अदीक करून आपणाल्या आंकवार भयणिच्या हुसक्यान तो तळमळटा फौजेंत आसून लेगीत, सैनिकीपणाचें धाडस ताच्यांत ना. एके तरेचें भयाभीतपणाचेंच जिवीत तो सगळो वेळ जियेता आनी तातूंतच एक दीस झुजांत जखमी जावन तो मरता. महेशाचें चित्र रंगयतना खासा बरोवपीय ताचेवांगडा हादिकतायेन सामको भरून गेल्लो दिसता. प्रथमपुरुशी निवेदन पद्धतीन सांगिल्ल्यान तर ही कथा अदीक जिवी तट्टटीत दिसता.

‘ कोलसुणी ’ हे कथेंतलो पुलीस अधिकारी होय आदीं उल्लेख केल्ल्या कर्नला सारकोच एक रिटायर मनीस. पूण कर्नल गलितगात्र जाला. हो पुलीस अधिकारी एक कलामोगी धडधाकट मनोम.

बत्तीस वर्सांनी परतें खाजगी आयुश्य मेळ्ळें म्हणून तो भुरकुट्या-ताका नाटकाची आवड. तो एक आगळेच तरेचें नाटक पळयता. नाटकाचेर लोक खुबळटात. रंगमाचयेची दाणाधिसपट करतात. नाटक बरोवप्याचेर थापट पडटा. मागीर ह्याच बरोवप्याक घेवन हो पुलीस ऑफिसर उलयत बसता. ह्या उलवण्यांतल्यान पुसली ऑफिसराचे जिणेवांगडाच मनीस जिविताचीय वेगळीवेगळीं रुपां उकतीं जायत वेतात ‘दर एकल्याच्या मनांत एक कोलसुणें दड मारून बसलां’ ह्या नाटकांतल्या सूत्राचो, नाटक बरोवप्याक एका वेगळ्या चौकोनांतल्यान नव्यान दिश्टावो जाता. आनी मागीर पर्थून एक फावट तो नाटकाचे माचयेकडेन धांव घेता. पळोवंक गेल्यार कथा पुलीस अधिकाऱ्यांची. पूण कथा सोंपता तेन्ना जिवीत मुल्यांचीच काणी बाकी अुरता.

महाबळेश्वरबाबाच्या ह्या सगळ्या कथांभितर एकच कथा-‘ येणे ’ ही मातशी कुशीन बसून राविल्ली कशी दिसता. आवय, बापूय, पूत आनी मॅनेजर अशा चार जाणांच्या कथनांतल्यान ही कुटुंबीक प्रस्नाभोंवतणी गुंथिल्ली कथा आकार घेता. कथाबीज बळादेक आसून लेगीत रचनाबंधाक लागून, जितलो पभाव सादूंक जाय आसलो तितलो ती सादिना अशें दिसता. तरी पूण तिच्यांतय एक महाबळेश्वरी ‘ टच ’ हो आवाज.

महाबळेश्वरबाबान आपल्या कथालेखनात कोंकणी कथेच्या मळार खूब व्हड अपेक्षा निर्माण केल्ल्यो आसात. तांचे कथेचो आपलो म्हूण एक घाट आसा, आटाप आसा. एक विशिश्ट अशी भासशैली आसा. तांची कथा केन्नाच नाका थंय नाका जाल्लो वेग घेना आनी नाका थंय ती खंयच बेठीच हुमकळत रावना, वोगीच ओडन वचना. सांगपाचें ते जिव्रप, गरजेच्याच उतरांनी सांगपाचें कसब तिणें सादलां. बऱ्याचश्या प्रमाणांत ती खासा आपणालो असो वाटार वांगडा घेवनच चलता. तरीपूण ती सामक्या थळाव्यापणांतच घुस्पून रावता. तिका संवसारीक सत्यां आनी मुल्यांचीय जाण आसा. आनी हेच खातीर महाबळेश्वर बाबाल्या फुडल्या कथाप्रवासाकडेन सगळ्यांचीच अुमळशिकेची नदर लागून राविल्ली आसा.

पुस्तकाचे संबंदान सांगचें तर छापणी आनी मांडावळिचे नदरेन उजवाडावप्यांनी संग्रहाकडेन आनीक इल्लें लक्ष दिवंक जाय आशिल्लें अशें दिसता. संग्रहांत सुर्वेक ना जाल्यार शेवटाक तरी कथांची मांडावळ दिवंक जाय आशिल्ली. तशेंच ‘ पलतडचें तारू ’ हें नांव संग्रहाक कित्याक दिलां ताचीय समजणी मेळना. घडये त्या नावांची कथा ह्या संग्रहांत आसपाची, पूण ती तातूंत आसपावंक मेळ्ळी ना अशें बी जावंक ना मू ?

‘ पलतडचें तारू ’

(कथासंग्रह) - महाबळेश्वर सैल कुळागर प्रकाशन, मडगांव गोंय

पानां : ८-१४६ / मोल : ३५ रुपये

प्रकाशन : ऑक्टोबर १९९०

-✱-

जाग प्रकाशन

फुडलीं उजवाडावपां

१. तरंगां (काणयांझेलो) . . . महाबळेश्वर सैल

माजाळी, सदाशिवगड, कारवार, ह्या गोंयचे दक्षीण शिमेवयल्या वाठारांत रावपी लोकांचें जिवीत भौ. सैलांनी आपणाले खाशेले शैलीन ह्या काणयांनी चितारिल्लें आसा. सामान्य मनाशाचें जिवीत, ताच्या विंगडविंगड तासांनी पितारपाचें काम सैलांनी एका कसबी चित्रिकावरी केल्लें दिसून येता.

२. भूंयचाफीं (व्यक्तिचित्रां) . . . शीला कोळमकार

शीलाबायची विशिष्टताय म्हळ्यार तिचीं व्यक्तिचित्रां. ती रंगयतना ती अशे कितें रंग तातूंत भरता की वाचतल्याक तातूंतलो भावार्थ कळपाक इल्लोय कळाव लागना: सदचे जिणेंत वावुरपी मनशांतय कांय खाशेले रंग आसतात तें दाखोवपाचें कसब शीलाबायक बेस बरें सादिल्लें आसा. सादीं उतरां, सोपी मांडावळ हांकां लागू वाचतल्याचेर आशयाचो परिणाम रोकड्यारोखडो जावंक पावता.

३. चित्तरंगी (भुरग्यांखातीर काणयो) . . . बामोदर मावजो

आपणाले खाशेले शैलीन भुरग्यांखातीर बरयल्ल्यो मावज्याल्यो काणयो भुरग्यांचें मन रिझयतल्योच पूण ते भायर तांकां कितेंय तरी मोलादीक आनी म्हत्वाच्यो गजाली सांगपाचें काम करतल्यो.

४. कण्ठमणी (टागोरालीं गितां) . . . अण :- बा. भ. बोरकार

रवींद्रनाथ टागोर हांचीं आठ गितां ह्या पुस्तकांत उजवाडायल्यांत. बाकीबाबान आपणाले निजी शैलीन तांची सजोवणी केल्ली आसा. दर एका गिताक चित्ररूपी करपाचो यत्न केल्लो आसा.